

20
22

*Rozi
izvještaj*

*Godišnji izvještaj o stanju
ljudskih prava LGBTI
osoba u Bosni i Hercegovini*

Rozi izvještaj 2022.

Godišnji izvještaj o stanju ljudskih prava
LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini

Sarajevo, 2022.

Edicija *Ljudska prava* Sarajevskog otvorenog centra
Broj publikacije: 85

Naslov: Rozi izvještaj 2022.
Godišnji izvještaj o stanju ljudskih prava
LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini

Autori_ce i priređivači_ce: Amil Brković, Branko Ćulibrk,
Delila Hasanbegović, Dina Bajrektarević,
Jozo Blažević

Urednica i urednik: Emina Bošnjak i Darko Pandurević

Lektura i korektura: Šejla Hukara

Prevod: Context o.d.

Prelom i dizajn: Feđa Bobić

Izdavač: Sarajevski otvoreni centar, www.soc.ba

Za izdavača: Emina Bošnjak

© Sarajevski otvoreni centar, www.soc.ba

Nekomercijalno umnožavanje, fotokopiranje ili bilo koji drugi oblik reprodukcije cijele publikacije ili njenih dijelova poželjno je, uz obavezno prethodno pismeno informisanje izdavača na e-mail: office@soc.ba.

Izvještaj pokriva period od 1. 1. 2021. do 31. 12. 2021. godine, osim za podatke za koje je naglašeno da su prikupljeni za neki drugi period.

Publikacija je rezultat rada na promociji ljudskih prava LGBTI osoba u okviru različitih programa Sarajevskog otvorenog centra, koje su podržali: Švedska, Fond otvoreno društvo BiH i Sigrid Rausing Trust.

Objavlivanje ove publikacije omogućeno je institucionalnom podrškom Švedske putem programa razvojne saradnje. Sadržaj ove publikacije isključiva je odgovornost izdavača i ni na koji način ne odražava stavove donatora.

ISSN 2303-5552

 SARAJEVSKI
OTVORENI
CENTAR

 Švedska
Sverige

ROZI IZVJEŠTAJ 2022.

GODIŠNJI IZVJEŠTAJ O STANJU LJUDSKIH PRAVA
LGBTI OSOBA U BOSNI I HERCEGOVINI

SARAJEVO, 2022.

SADRŽAJ

SAŽETAK	9
NEGATIVNE PRAKSE I KRŠENJA LJUDSKIH PRAVA	11
Takozvane konverzivne terapije	11
Političke zloupotrebe ljudskih prava LGBTI osoba	11
Stagnacija procesa regulisanja istospolnih partnerstava u FBiH	13
DOBRE PRAKSE	14
Podrška lokalnih i kantonalnih vlasti Povorci ponosa	14
Spremnost tužilaštava da se senzibiliziraju prema LGBTI osobama	14
Prva presuda za diskriminaciju na osnovu seksualne orijentacije u BiH	15
PRIORITETNE MJERE KOJE SE TREBAJU PODUZETI	17
Usvajanje Akcionog plana za unapređenje ljudskih prava i osnovnih sloboda osoba u Bosni i Hercegovini za period 2021–2023.	17
Usvajanje zakona o životnim zajednicama osoba istog spola	17
Pravno priznavanje rodnog identiteta i pokrivanje troškova prilagodbe spola zdravstvenim osiguranjem	18
Izmjena i harmonizacija zakona koji uređuju slobodu okupljanja LGBTI osoba	18
I RAVNOPRAVNOST I SUZBIJANJE DISKRIMINACIJE	19
Međunarodni pravni standardi i obaveze Bosne i Hercegovine	19
Domaći pravni okvir	19
Institucionalno djelovanje za zaštitu od diskriminacije	20
Javne politike za suzbijanje diskriminacije LGBTI osoba	21
Dokumentovani slučajevi	23
Smjernice za djelovanje	26
II KRIVIČNA DJELA POČINJENA IZ MRŽNJE I POTICANJE NA MRŽNJU	27
Pravni okvir	27
Institucionalno djelovanje	27
Dokumentovani slučajevi	28
Istaknuti slučajevi govora mržnje	30
Smjernice za djelovanje	31

III SLOBODA OKUPLJANJA	33
Pravni okvir	33
Institucionalno djelovanje	33
Dokumentovani slučajevi	34
Smjernice za djelovanje	35
IV PORODIČNI ŽIVOT I ISTOSPOLNE ŽIVOTNE ZAJEDNICE	37
Pravni okvir	37
Institucionalno djelovanje	37
Dokumentovani slučajevi	38
Smjernice za djelovanje	39
V PRAVA TRANSRODNIH OSOBA	40
Pravni okvir	40
Institucionalno djelovanje	40
Društvena stvarnost	41
Dokumentovani slučajevi	41
Smjernice za djelovanje	42
VI LJUDSKA PRAVA INTERSPOLNIH OSOBA	43
Pravni okvir	43
Institucionalno djelovanje	43
Društvena stvarnost	44
Smjernice za djelovanje	45
VII AZIL	47
Pravni okvir	47
Društvena stvarnost	47
Dokumentovani slučajevi	48
Smjernice za djelovanje	48
VIII SOCIO-EKONOMSKI POLOŽAJ LGBTI OSOBA	49
Pravni okvir	49
Institucionalno djelovanje	50
Društvena stvarnost	50
Smjernice za djelovanje	51
IX AKTIVNOSTI U LOKALNIM ZAJEDNICAMA NA UNAPREĐENJU PRAVA LGBTI OSOBA	53
Djelovanje organizacija za prava LGBTI osoba u Republici Srpskoj	53
Pravni okvir i institucionalno djelovanje	54
Društvena stvarnost u lokalnoj zajednici	55
Smjernice za djelovanje	56

Djelovanje organizacija za prava LGBTI osoba u Tuzlanskom kantonu	56
Pravni okvir i institucionalno djelovanje	58
Društvena stvarnost u lokalnoj zajednici	60
Smjernice za djelovanje	61
RJEČNIK LGBTI POJMOVA	62
DODATAK	66
Politički sistem Bosne i Hercegovine	66
O Sarajevskom otvorenom centru	69
Urednica i urednik	70
Autori_ce	70

SAŽETAK

U godini i periodu koji su iza nas, imajući u vidu niz dešavanja, dati jedinstvenu ocjenu za stanje ljudskih prava LGBTI osoba praktično je nemoguće. Nepostojanje sistemskog pristupa države i njenih organa da se pozabave položajem LGBTI osoba već je hroničan problem, koji se najbolje oslikava u izrađenom, ali **i dalje neusvojenom Akcionom planu za unapređenje ljudskih prava i osnovnih sloboda osoba u Bosni i Hercegovini.**

Kada govorimo o hroničnim problemima, onda je **neregulisanost životnih zajednica istog spola u oba entiteta i Brčko distriktu** zasigurno među najvećim i ostaje primjer institucionalne diskriminacije LGBTI osoba. I pored inicijalnog napretka u FBiH, evidentno je da niti u jednoj administrativnoj jedinici BiH ovaj proces nije imao značajniji napredak.

Medicinske potrebe transrodnih osoba i dalje nisu prepoznate u sistemu javne zdravstvene zaštite, a **administrativna procedura promjene oznake spola** u dokumentima i dalje trpi od nejasnih, nedovoljno normiranih odredbi koje dozvoljavaju široko tumačenje i proizvoljnost u primjeni. Ono što daje nadu za period koji je pred nama je posvećeni pristup Sarajevskog otvorenog centra, roditelja i njihove trans djece zagovaranju ovih pitanja. **Interspolne osobe** ostaju na potpunoj margini, gdje i dalje ne postoji spremnost medicinskih stručnjaka_inja i osoba u upravi da otvoreno govore o ovoj temi i posvete se ispravljanju problematičnih medicinskih tretmana i eliminisanju nepotrebnih administrativnih pritisaka na interspolne osobe.

Ovi problemi nastavljaju se iz godine u godinu i realno je očekivati da ćemo o njima morati pisati i u narednom Rozom izvještaju. Ipak, ono što je potrebno istaknuti u ovoj godini su određeni napreci koji su, posljedično, doprinos ka rješavanju hroničnih problema.

Tako se u ovom Rozom izvještaju prvi put možemo pohvaliti činjenicom da je jedan **sud u BiH donio prvostepenu presudu u kojoj je potvrđena diskriminacija na osnovu seksualne orijentacije, rodnog identiteta i spolnih karakteristika.** Ovakav presedan značajan je korak ka izgradnji povjerenja LGBTI zajednice prema institucijama, ali i jačanju standarda i pravnog razumijevanja diskriminacije.

Izazovi u vezi sa slobodom okupljanja i dalje postoje, ali nadu daje činjenica da su **lokalne i kantonalne vlasti ovaj put preuzele obavezu pokrivanja sigurnosnih troškova organizacije treće Bh. povorke ponosa** (povorke su, protivno svim međunarodnim standardima, do sada bile prebacivane na organizatore). **Izmjene zakonskog okvira u vezi sa slobodom okupljanja u Kantonu Sarajevo i Kantonu 10** također daju nadu za adekvatniju regulaciju ove oblasti, ali i pozivaju na oprez i angažovanje kako bi proces zaista rezultirao pozitivnim rješenjima. Ovakvi primjeri mogu biti pokretač procesa i u drugim administrativnim jedinicama u BiH. Kada govorimo o povjerenju LGBTI osoba u institucije, veliki napredak ostvaren je u radu tužilaštava. Zaključno sa ovim izvještajem četiri **kantonalna tužilaštva u FBiH i Okružno javno tužilaštvo u Trebinju** imaju imenovane kontakt-osobe među tužiocima_teljicama za krivična djela prema LGBTI osobama. Tome treba dodati i brzu, profesionalnu i efikasnu istragu policije i Kantonalnog tužilaštva u Mostaru u slučaju prijetnji i ugrožavanja sigurnosti jednog gej muškarca putem društvenih mreža. Uzevši sve u obzir, najveći napredak, kada govorimo o proteklom izvještajnom periodu, možemo pripisati oblasti pravosuđa.

Za kraj, protekli period obilježili su i negativni trendovi koji nam jasno signaliziraju gdje trebamo usmjeriti pažnju u narednom periodu. Tako je **sve češća zloupotreba teme ljudskih prava LGBTI osoba na političkoj sceni** i obračunavanje na ovaj način s političkim neistomišljenicima, te sve prisutniji **govor mržnje**. Ova pitanja dobiće posebno na značaju u 2022. kao izbornoj godini.

Slušajući iskustva zajednice, ali i u našem radu u oblasti mentalnog zdravlja, problem **takozvanih konverzivnih terapija** i pružanje usluga modifikacije seksualne orijentacije ili rodnog identiteta pokazao se kao veliki izazov i pitanje kojem će se pristupiti s posebnom pažnjom.

NEGATIVNE PRAKSE I KRŠENJA LJUDSKIH PRAVA

Takozvane konverzivne terapije

U proteklom periodu, u kojem je jedan od fokusa Sarajevskog otvorenog centra bila regionalizacija LGBTI inkluzivne psihosocijalne podrške i pristupa uslugama mentalnog zdravlja u Bosni i Hercegovini, neplanirano se nametnulo i pitanje *konverzivnih terapija*. Svjedočanstva i razgovori sa saradnicima_cama psiholozima_ginjama, psihoterapeutima_kinjama, psihijatrima_cama otkrivali su sve više informacija o postojanju osoba koje se u nekoj formi bave ili nude usluge koje se mogu podvesti pod pojam *konverzivne terapije*. Takve potvrde dolazile su i od LGBTI zajednice u priči o tretmanima kojima su podvrgnute LGBTI osobe.

Konverzivna terapija koristi se kao krovni pojam za čitav spektar nenaučnih i traumatizirajućih pristupa i tretmana koji za cilj imaju modifikaciju seksualne orijentacije, rodnog identiteta ili rodnog izražavanja osobe. Saznanja koja imamo je da ovakve "usluge" pružaju pojedini psiholozi_ginje, psihoterapeuti_kinje ili psihijatri_ce, kao i pojedini_e vjerski_e službenici_ce u svom privatnom svojstvu. Ono što je također problematično jeste da su postojali primjeri LGBTI osoba koje su imale izrazito negativna iskustva u tretmanima sa stručnjacima_kinjama iz oblasti mentalnog zdravlja u javnim ustanovama, od neprofesionalnog i stigmatizirajućeg tretmana do određenih postupaka koji se mogu podvesti pod oblike *konverzivne terapije*.

Primjeri s terena razotkrili su obim problema te koliko je duboko ukorijenjen. Činjenica da djelatnosti psihologa_inja i psihijatara_rica nisu zakonski uređene pokazuje da je ovom pitanju potrebno pristupiti multisektorski. To uključuje detaljno mapiranje problema, rad sa stručnjacima_kinjama iz oblasti mentalnog zdravlja i medicinskim radnicima_cama, nadležnim organima uprave, ali i organima krivičnog gonjenja.

Političke zloupotrebe ljudskih prava LGBTI osoba

Zloupotreba ljudskih prava LGBTI osoba u svrhu prikupljanja političkih poena i obračunavanje s neistomišljenicima u proteklom periodu pokazalo se kao zabrinjavajući trend. Jedan od istaknutijih je primjer Milorada Dodika na Demografskom samitu u Budimpešti, održanom 23. septembra 2021. godine. Samit je zamišljen kao međunarodni forum na kojem će se razgovarati o demografskim izazovima i padu nataliteta. Okupio je pretežno desne, konzervativne i populističke partije Evrope. Nastup Milorada Dodika bio je

usmjeren na homofobne poruke prema LGBTI populaciji, ismijavajući istospolne parove, okrivivši upravo LGBTI zajednicu za demografske izazove u Evropi. Između ostalog, naveo je da ne želi da mu nameću njihove vrijednosti, da ga ne diraju i da se sklone od njega, te je ismijavao oznake roditelj 1 i 2 koje se praktikuju kako bi se eliminisala diskriminacija istospolnih parova s djecom, kazavši kako još nije čuo da su roditelj 1 i 2 dobili dijete. Ovakav primjer je indikativan prije svega jer je ovo prvi put da Milorad Dodik, kao jedna od vodećih političkih figura u BiH, govori o ovoj temi, evidentno s ciljem stvaranja političkih saveznika među populistima, desnim strankama i konzervativcima. Ovo je jasan pokazatelj da je homofobna i tzv. antirodna retorika visoko na agendi ovakvih političkih opcija.

Ovaj primjer, iako najistaknutiji, nije jedini. Tu je i slučaj Jasmina Mulahusića iz Luksemburga, protiv kojeg Tužilaštvo BiH vodi istragu zbog širenja rasne, vjerske i nacionalne mržnje. On je koristio svoje društvene mreže za javno širenje ksenofobnih poruka, među kojima su bile i one usmjerene prema LGBTI osobama. Također je zloupotrebjavao održavanje povorke ponosa za obračun, napade i diskreditaciju vlasti u Kantonu Sarajevo.

Također, krajem 2021. godine istaknut je primjer Ivana Begića, gradskog odbornika Grada Banjaluke i člana PDP-a čiji je navodni intimni video s drugim muškarcem korišten za ucjenjivanje, iznudu i eliminaciju iz političkog života.

Više o ova dva slučaja u poglavlju *II Krivična djela počinjena iz mržnje i poticanje na mržnju – Dokumentovani slučajevi*

Imajući u vidu sve navedeno, od posebnog značaja biće monitoring najavljenih izbora u oktobru 2022. godine i predizborne kampanje.

Stagnacija procesa regulisanja istospolnih partnerstava u FBiH

Od momenta objavljivanja Izvještaja o radu Interresorne radne grupe koju je imenovala Vlada FBiH s ciljem pronalaska adekvatnog pravnog rješenja za istospolne parove do momenta pisanja ovog izvještaja prošla je godina i dva mjeseca. Smatramo da je opravdano nezadovoljstvo istospolnih parova tempom donošenja zakona o životnim zajednicama osoba istog spola u FBiH. Odgovor na pitanje zašto Vlada FBiH dosad nije usvojila i implementirala zaključak Interresorne radne grupe treba tražiti u trenutnoj političkoj nespremnosti da se ovo pitanje riješi. S pravnog aspekta, zakonsko normiranje zajednica života osoba istog spola uopšte nije sporno. U prilog ovoj tezi govori činjenica da se zakoni koji izjednačavaju istospolne i heteroseksualne parove već primjenjuju u susjednim zemljama¹ koje pripadaju istoj pravnoj tradiciji kojoj pripada i BiH. Osim toga, recentna praksa Evropskog suda za ljudska prava nedvojbeno ide u korist prava istospolnih parova. Činjenica je da aktivisti_kinje koji_e se bore za zakonsko priznavanje istospolnog partnerstva uživaju malu političku podršku na federalnom nivou vlasti. To se ogleda u svjesnom ignorisanju i blokiranju² rješavanja pravnog položaja istospolnih parova političke većine koja je zastupljena u Vladi FBiH i Parlamentu FBiH.

1 U Sloveniji je to učinjeno 2005, u Hrvatskoj 2014, a u Crnoj Gori 2020. godine.

2 Više o ovom pitanju govorila je parlamentarna zastupnica u Predstavničkom domu Parlamenta FBiH na linku: <https://www.facebook.com/miomirka.mila/posts/420984556693816>

DOBRE PRAKSE

Podrška lokalnih i kantonalnih vlasti Povorci ponosa

U toku pandemije, 2021. godine, pokretači_ice treće Bosanskohercegovačke povorke ponosa organizovali su povorku kao protestnu šetnju ulicama Sarajeva, za razliku od prethodne koja je bila održana u drugačijem formatu. Uprkos tome, organizatori_ice su se morali_e nositi s epidemiološkim mjerama, ali i sa dodatnim mjerama koje su trebali_e ispuniti za osiguranje same povorke i njenih učesnika_ca, što je iziskivalo velika finansijska sredstva koja su ponovo, kao i tokom prve Bh. povorke ponosa, pala na teret samih organizatora unatoč tome što je takva praksa u suprotnosti sa svim relevantnim međunarodnim preporukama i standardima kada je sloboda okupljanja u pitanju.

Zagovaračke aktivnosti organizacionog odbora Bh. povorke ponosa i podržavatelja_ica dale su rezultat, te je donesena odluka nadležnih institucija da pokriju troškove osiguranja, koje je MUP Kantona Sarajevo naložio Organizacionom odboru Bh. povorke ponosa. Ovaj primjer svakako predstavlja izuzetnu aktivističku pobjedu s jedne strane, ali i proaktivnost predstavnika_ca nadležnih institucija koje su poslale poruku afirmiranja LGBTI građana_ki s druge strane da ne snose sami_e nesrazmjerni finansijski teret. Ovakav pristup nadležnih institucija doprinosi izgradnji povjerenja i razumijevanja kada je u pitanju jednak položaj i ljudska prava LGBTI osoba, što je pozitivan primjer koji bi nadležne institucije trebale njegovati i u budućnosti. Institucije koje su donijele odluku o finansiranju su Vlada Kantona Sarajevo, Grad Sarajevo i Opština Centar.

Spremnost tužilaštava da se senzibiliziraju prema LGBTI osobama

Tokom 2021. i 2022. godine ostvarena je direktna saradnja s kantonalnim tužilaštvima: Tuzlanskog, Zeničko-dobojskog, Hercegovačko-neretvanskog kantona, te Javnim okružnim tužilaštvom Trebinje. Ostvarena saradnja rezultirala je educiranjem tužitelja_ica o ljudskim pravima LGBTI osoba, s posebnim akcentom na krivična djela počinjena iz mržnje prema LGBTI osobama. Kao izuzetno pozitivnu praksu u ovom procesu potrebno je istaći da su ostvarene saradnje, a nakon provedenih edukacija imenovani_e su kontakt-tužitelji_ice za zaprimanje prijave incidenata i krivičnih djela počinjenih iz mržnje prema LGBTI osobama. Imenovanje kontakt-osoba zaduženih za zaprimanje prijave incidenata i krivičnih djela počinjenih iz mržnje prema LGBTI osobama veliki je uspjeh za Sarajevski otvoreni centar, a spremnost tužilaštava da tužitelje_ice senzibilizira

za rad s ovom marginaliziranom grupom primjer je proaktivnosti i spremnosti na konstantno unapređenje i profesionalizaciju svog rada, koju bi pravosudne institucije trebale njegovati. Ovakav pristup doprinosi izgradnji institucionalnog razumijevanja i mehanizama za zaštitu prava LGBTI osoba i direktno odgovara na mapirane i stvarne potrebe LGBTI osoba.

Također, kao izuzetno pozitivan primjer djelovanja pravosudnih institucija u zaštiti ljudskih prava LGBTI osoba potrebno je navesti i Kantonalno tužilaštvo Hercegovačko-neretvanskog kantona kada je podiglo optužnicu protiv muške osobe iz Sarajeva koja je putem dejting aplikacije prijetila drugoj muškoj (gej) osobi. Kantonalno tužilaštvo HNK radnje osumnjičenog i optuženog kvalifikovalo je kao krivično djelo ugrožavanja sigurnosti iz čl. 183. st. 1 Krivičnog zakona FBiH. Općinski sud u Mostaru u cijelosti je potvrdio optužnicu KT-a HNK Mostar u januaru 2022. godine, dok je u aprilu 2022. godine Općinski sud u Mostaru optuženog proglasio krivim za navedeno krivično djelo. Ovaj slučaj je primjer profesionalne, brze i efikasne istrage organa gonjenja, prije svega Kantonalnog tužilaštva i Federalnog MUP-a, koji šalju pozitivnu poruku kada je sigurnost LGBTI osoba u pitanju.

Više o slučaju pročitati u poglavlju II Krivična djela počinjena iz mržnje i poticanje na mržnju – Dokumentovani slučajevi

Prva presuda za diskriminaciju na osnovu seksualne orijentacije u BiH

Prva presuda u BiH kojom je ustanovljena diskriminacija na osnovu seksualne orijentacije, rodnog identiteta i spolnih karakteristika donesena je 4. 4. 2022. godine. Prema tužbi koju je pokrenuo i vodio Sarajevski otvoreni centar kao jednu od svojih strateških parnica, sudski postupak vodio se ukupno dvije godine i šest mjeseci i relevantan je jer prvi put nakon 13 godina od usvajanja Zakona o zabrani diskriminacije imamo presudu kojom su zaštićena prava LGBTI osoba u BiH. Presuda broj 65 0 P 801297 19 P važna je jer je tužena Samra Ćosović-Hajdarević diskriminatorsno istupala kao javna osoba, odnosno kantonalna zastupnica u Skupštini Kantona Sarajevo. Tužena je svojom izjavom na društvenoj mreži Facebook povrijedila pravo na jednako postupanje u odnosu na članove LGBTI zajednice čija prava SOC kao tužitelj štiti: *...Njih 15 je dovoljno da pokrenu inicijativu za povorku i organizuju širom regije te tzv. povorke ponosa koje imaju za cilj da upropaste državu i njen narod. Svako ima pravo na život kakav želi, tako isto imamo i mi svoje pravo da biramo s kim želimo da živimo. Želim da se ovakvi ljudi izoluju i sklone što dalje od naše djece i društva. Neka idu negdje drugo i prave sebi grad, državu, zakone i svoja prava koja im*

niko neće osporavati. Ali ovdje ne! Sutkinja je ustanovila da je tužena izvršila sljedeće oblike diskriminacije: poticala i izdavala nalog za segregaciju, počinila uznemiravanje koje je imalo za cilj, odnosno predstavlja povredu dostojanstva osobe i stvaranje zastrašujućeg, neprijateljskog, degradirajućeg, ponižavajućeg i uvredljivog sadržaja, a sve na osnovu seksualne orijentacije, rodnog identiteta i spolnih karakteristika. Sutkinja naglašava da je izjava izrazito diskriminatorna i degradirajuća, zasnovana na ekstremnom negativnom stereotipu i da je treba razlikovati od izjava i objava nepoznatih i politički neangažovanih osoba. Tužena, kao osoba koja vrši javna ovlaštenja, treba da štiti slobodu i dostojanstvo svake osobe koju treba shvatiti na realan i autentičan način, suzdržati se od iznošenja stavova *da se ovakvi ljudi izoluju i sklone što dalje od naše djece i društva* jer oni predstavljaju nedostatak poštovanja prema drugima. Izjava zastupnice primjer je govora mržnje i izravnog poticanja na mržnju, odnosno diskriminacije. Tužena je svojom objavom povrijedila dostojanstvo LGBTI osoba, odnosno tužitelja, te stvorila neprijateljsko, ponižavajuće i uvredljivo okruženje, što je u suprotnosti za Zakonom o zabrani diskriminacije i Evropskom konvencijom o ljudskim pravima, te Evropskom sudskom praksom koja je obavezujuća i u BiH.

PRIORITETNE MJERE KOJE SE TREBAJU PODUZETI

Usvajanje Akcionog plana za unapređenje ljudskih prava i osnovnih sloboda osoba u Bosni i Hercegovini za period 2021–2023.

Usvajanje sistemskog rješenja putem jasno određenih mjera javne politike i aktivnosti nadležnih institucija usmjerenih ka poboljšanju položaja LGBTI osoba u BiH već niz godina prioritet je koji je potrebno poduzeti. Početkom 2021. finaliziran je nacrt pod nazivom *Akциони plan za unapređenje ljudskih prava i osnovnih sloboda osoba u Bosni i Hercegovini za period 2021–2023*. Nakon što je dokument usaglašen na entitetskom nivou i nivou Brčko distrikta BiH, poslat je Vijeću Ministara BiH na usvajanje. S obzirom na bojkot rada državnih institucija koji je započeo u julu 2021. iz Republike Srpske, Akcioni plan nije usvojen do momenta pisanja izvještaja.

Naglašavamo da je prioritet da se Akcioni plan usvoji na državnom nivou, te da bi jedan ovakav dokument dao kvalitetan politički okvir i sistemski odgovor države na pitanje poboljšanja položaja LGBTI osoba. Za neusvajanje na Vijeću ministara BiH nema ni prostora za izgovore političke prirode ako uzmemo u obzir da su ministarstva iz oba entiteta i Brčko distrikta dala pozitivno mišljenje.

Usvajanje zakona o životnim zajednicama osoba istog spola

Važeće zakonodavstvo bh. entiteta ne omogućava istospolnim parovima ostvarivanje socio-ekonomskih prava predviđenih bračnim/vanbračnim zajednicama u BiH. Ovakva diskriminacija istospolnih parova direktno je kršenje prava garantovanih Ustavom BiH i Evropskim sudom za ljudska prava (ECHR) čije odredbe imaju ustavnu snagu u BiH.

Vlasti u FBiH ponovo su otvorile ovo pitanje i ostvarile korak naprijed formiranjem *Interresorne radne skupine*.³ Tokom 2021. godine radna skupina održala je četiri sjednice i bilo je očekivano da će izaći sa zvaničnim zaključkom upućenim Vladi FBiH o tome koje propise je potrebno usvojiti da bi se izbjegla diskriminacija istospolnih parova u FBiH. No, do trenutka pisanja ovog izvještaja to se nije desilo. Naredni koraci bili bi imenovanje radne skupine za kreiranje tih propisa i njihovo upućivanje u parlamentarnu proceduru.

³ Za više o samom radu radne skupine pogledati poglavlje Porodični život i istospolne životne zajednice.

SOC i Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine (GC FBiH) također su bili dio ove radne grupe, uz predstavnike_ce nadležnih ministarstava, te su insistirali na apsolutnom poštovanju i regulaciji različitih aspekata porodičnog života istospolnih parova u BiH.

Vlasti Republike Srpske i Brčko distrikta, gdje do sada nije bilo zakonodavnog iniciranja ovog pitanja, trebaju što prije započeti proces regulisanja istospolnih partnerstava.

Pravno priznavanje rodnog identiteta i pokrivanje troškova prilagodbe spola zdravstvenim osiguranjem

Neophodno je da BiH, njeni entiteti i Brčko distrikt regulišu pravnu promjenu spola tako da se usvoje pravni propisi koji će na sistematski i sveobuhvatan način urediti proceduru promjene oznake spola u ličnim dokumentima i jedinstvenog matičnog broja na osnovu vlastitog zahtjeva trans osobe i prava na samoodređenje, bez zahtjeva za prethodnom medicinskom intervencijom. Nadalje, potrebno je usvojiti i provesti zakone u sve tri upravne jedinice (RS, FBiH, BD), kojima bi se definisale dužnosti medicinskih institucija da uspostave timove, opreme zdravstvene ustanove i obuče stručnjake_inje koji_e bi mogli_e pratiti proces i voditi medicinske procedure prilagodbe spola u BiH, kao i obaveze zavoda za zdravstveno osiguranje da troškove ovih procedura pokrivaju iz zdravstvenog osiguranja.

Izmjena i harmonizacija zakona koji uređuju slobodu okupljanja LGBTI osoba

Neharmoniziranost zakona koji regulišu slobodu okupljanja u BiH stvara pravnu nesigurnost organizatorima_cama javnih okupljanja, te je potrebno uskladiti zakone entiteta i kantona koji regulišu ovu oblast kako bi svi_e građani_ke, uključujući i LGBTI osobe, mogli_e jednako uživati pravo na slobodno okupljanje.

Kao model za ove izmjene može poslužiti usvojeni Zakon o mirnom okupljanju Brčko distrikta koji je u velikoj mjeri usklađen s međunarodnim standardima i stvara adekvatan okvir poštovanja i zaštite slobode okupljanja.

I RAVNOPRAVNOST I SUZBIJANJE DISKRIMINACIJE

Međunarodni pravni standardi i obaveze Bosne i Hercegovine

Dokumenti u nastavku predstavljaju osnovu za izgradnju i izmjene zakonodavstva i javnih politika u BiH, te standard koji bi trebao voditi ravnopravnosti i smanjenju stepena diskriminacije LGBTI osoba u BiH.⁴ Njihov značaj proizlazi iz članstva Bosne i Hercegovine u međunarodnim i regionalnim organizacijama, kao i iz položaja koji ovi dokumenti imaju u pravnom poretku BiH.

Princip nediskriminacije u Univerzalnoj deklaraciji o ljudskim pravima, Međunarodnom paktu o građanskim i političkim pravima, Međunarodnom paktu o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima Ujedinjenih nacija odnosi se, kao i ECHR,⁵ i na LGBTI osobe. Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije nad ženama (CEDAW) posebno je relevantna za zaštitu lezbejki, biseksualnih i transrodnih žena. U konačnici, Preporuka Komiteta ministara Vijeća Evrope CM/Rec(2010)51 o mjerama za suzbijanje diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta (SORI) najkonkretniji je međunarodni dokument koji propisuje mjere za ispitivanje i revidiranje postojećih zakonskih i ostalih mjera, njihovu efikasnu primjenu u borbi protiv diskriminacije, prikupljanje i analiziranje relevantnih podataka o diskriminaciji te načine zaštite žrtve diskriminacije.

Domaći pravni okvir

Zabrana diskriminacije LGBTI osoba regulisana je u dva systemska zakona: **Zakon o ravnopravnosti spolova u BiH (ZORS)** iz 2003. godine i **Zakon o zabrani diskriminacije (ZZD)** iz 2009. godine. Dok je ZORS, kojim se zabranjuje diskriminacija na osnovu "spolnog izražavanja i/ili orijentacije", deklarativnog karaktera⁶ u kontekstu zaštite LGBTI osoba od diskriminacije, ZZD nudi sveobuhvatnu zaštitu od diskriminacije u svim oblastima javnog života, uključujući obrazovanje, zapošljavanje, zdravstvo, dostupnost usluga itd. ZZD eksplicitno štiti LGBTI osobe od diskriminacije navodeći **seksualnu orijentaciju, rodni identitet i spolne karakteristike (SORISK)** među zabranjene osnove diskriminacije.

4 Navedeni međunarodni okvir odnosi se i na druge oblasti, te se izričito ne navodi u drugim poglavljima.

5 Prema članu 2 tačka 2 Ustava BiH, prava i slobode predviđene u Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i njenim protokolima direktno se primjenjuju u BiH. Ovi akti imaju karakter ustavnih normi i prioritet nad svim drugim aktima.

6 ZORS, iako spominje "polno izražavanje i/ili orijentaciju", ne uspostavlja mehanizme zaštite LGBTI osoba od nejednakog postupanja, dok ZZD zaštitom od diskriminacije pokriva sve oblasti javnog i neke sfere privatnog života, te definiše i različite oblike diskriminacije, pored jasnog normiranja mehanizama zaštite.

Iako je samim ZZD-om predviđena obaveza da se zakoni na državnom, entitetskom i kantonalnom nivou usklađuju s njim, i dalje veliki broj zakona ne uključuje SORISK kao osnove na kojima je zabranjena diskriminacija.

Institucionalno djelovanje za zaštitu od diskriminacije

Iako je institucionalni okvir za zaštitu od diskriminacije i dalje izrazito slab, određeni pomaci – nažalost spori, nedovoljni i reaktivni – ostvareni su na polju zaštite LGBTI osoba od diskriminacije.

GC FBiH je tokom 2021. godine učestvovao u radu Interresorne radne skupine za istospolna partnerstva koja je finalizirala analizu relevantnih propisa s preporukama za daljnje postupanje Vladi FBiH. Vlada FBiH je početkom 2021. tražila mišljenje GC-a FBiH i dala saglasnost na nacrt Akcionog plana za unapređenje ljudskih prava i osnovnih sloboda LGBTI osoba u BiH za 2021–2023. Poslao je saopštenje za javnost povodom Međunarodnog dana borbe protiv homofobije, bifobije, interfobije i transfobije (IDAHOBIT), kao i saopštenje za javnost povodom održavanja Bh. povorke ponosa 2021,⁷ te redovno informiše Ured Vlade Federacije BiH za evropske integracije o položaju LGBTI osoba u Federaciji BiH putem odgovora na indikativna pitanja za sastanke Pododbora za pravdu, slobodu i sigurnost. Gender centar izradio je odgovore na upitnik za Izvještaj nezavisnog stručnjaka o zaštiti od nasilja i diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta – Mir, sigurnost, seksualna orijentacija i rodni identitet, s fokusom na dinamiku između seksualne orijentacije, rodnog identiteta i oružanog sukoba – za nivo Federacije BiH (tematski izvještaj za predstavljanje na 77. Generalnoj skupštini Ujedinjenih nacija, UNGA77). Učestvovao je i na Konferenciji o pravima interspolne djece: Važnost inkluzivne zdravstvene i pravne zaštite, u organizaciji Sarajevskog otvorenog centra.

Agencija za ravnopravnost spolova BiH (ARS BiH) bila je tijelo koje je ispred Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine (MLJPI BiH) predvodilo i koordiniralo s drugim državnim organima pisanje i izradu Akcionog plana. On je finaliziran u prvom kvartalu 2021. godine i dostavljen Vijeću ministara BiH na usvajanje, ali još nije usvojen. Agencija je naglasila da, u saradnji s entitetskim gender centrima, “kontinuirano predlažu (u pripremi različitih dokumenata) uključivanje tema vezanih za unapređenje prava LGBTI populacije u Bosni i Hercegovini kroz podizanje svijesti, organizovanje edukacija, kreiranje i izdavanje priručnika, unapređenje prikupljenih podataka, javno zagovaranje i sl.”

7 <https://www.gcfbih.gov.ba/saopstenje-povodom-odrzavanja-bh-povorke-ponosa-otpor-sa-margine/>

Gender centar Republike Srpske (GC RS) je u februaru 2021. godine dao pozitivno mišljenje na Akcioni plan za ravnopravnost LGBTI osoba u BiH. On je 28. 7. 2021. putem svojih službenika_ca učestvovao u edukaciji za policijske službenike_ce policijskih uprava Bijeljina i Zvornik na temu "Senzibilizacija policijskih službenika u radu sa LGBTI populacijom"⁸ u organizaciji Mreže žena MUP-a RS-a (RS WPON), u saradnji s Evropskom unijom i Vijećem Evrope.

Za vrijeme izvještajnog perioda **Institucija ombudsmena za ljudska prava BiH** nije zaprimila žalbe građana_ki o diskriminaciji na osnovu seksualne orijentacije, rodnog identiteta ili spolnih karakteristika. Iako Zakon o zabrani diskriminacije BiH propisuje ulogu Institucije ombudsmena u promociji antidiskriminacijske zaštite, Institucija je tokom 2021 jednom⁹ učestvovala u promovisanju ljudskih prava LGBTI osoba u BiH.

Ni u jednom od entiteta BiH ne vrše se samostalne i kontinuirane edukacije predstavnika_ca pravosuđa s fokusom na ljudska prava LGBTI osoba, iako je to jedna od preporuka koju je Institucija ombudsmena navela u svom Specijalnom izvještaju iz 2016. godine.¹⁰

Iako država nije preuzela obavezu organizovanja edukacija, **SOC je nastavio praksu održavanja obuke za sudije_tkinje i tužitelje_ice u saradnji s Centrom za edukaciju sudija i tužilaca Federacije Bosne i Hercegovine (CEST FBiH) i Centrom za edukaciju sudija i tužilaca Republike Srpske (CEST RS)**. Dvodnevna edukacija u FBiH održana je u novembru 2021, dok je u RS-u održana u decembru 2021. godine. Sudije_tkinje i tužitelji_ice educirani_e su o antidiskriminacijskom pravu i zločinima iz mržnje. Teme su koncipirane tako da je nositeljima_icama pravosudne zajednice BiH pružena sveobuhvatna edukacija o zaštiti LGBTI osoba postojećim mehanizmima pravne zaštite. Edukacija je objedinila krivičnopravnu i antidiskriminacionu zaštitu LGBTI osoba u građanskom postupku. Osim toga, edukatori_ce su se osvrnuli_e na relevantnu nacionalnu, ali i evropsku sudsku praksu zaštite ljudskih prava LGBTI osoba.

8 Za više informacija pogledati poglavlje IX Djelovanje organizacija za prava LGBTI osoba u Republici Srpskoj

9 <https://www.ombudsmen.gov.ba/Novost.aspx?newsid=1818&lang=BS>

10 Specijalni izvještaj o pravima LGBT osoba u Bosni i Hercegovini, Banjaluka, septembar 2016.

Javne politike za suzbijanje diskriminacije LGBTI osoba

Krajem 2020. godine završen je nacrt **Akcionog plana za unapređenje ljudskih prava i osnovnih sloboda osoba u Bosni i Hercegovini za period 2021–2023.** kao sveobuhvatni set mjera i javnih politika namijenjen poboljšanju položaja LGBTI osoba u BiH.¹¹

Bitno je naglasiti da se sam dokument u velikoj mjeri fokusira na pitanja borbe protiv diskriminacije u svim sferama društva, prije svega putem obuka nosilaca_teljica pravosudnih funkcija o diskriminaciji, obuka profesionalaca_ki iz zdravstvene zaštite, razvijanja kapaciteta relevantnih institucija, ali i nizom proaktivnih mjera namijenjenih podizanju svijesti o diskriminaciji šire javnosti i relevantnih predstavnika_ca javnih organa. Prijedlog akcionog plana izrađen je i dostavljen na dnevni red Vijeća ministara BiH. Međutim, od jula 2021. godine počela je blokada institucija BiH koju su vršili predstavnici_ce iz RS-a. Blokiran je i rad Vijeća ministara BiH koje je nadležno za usvajanje Akcionog plana. U tom kontekstu dočekali smo kraj 2021. godine a da Plan nije usvojen.

Kada je riječ o procesu usvajanja **GAP-ova** koje GC FBiH provodi prema kantonima uz koordinaciju SOC-a, tokom 2021. godine usvojeni su GAP Zeničko-dobojskog kantona i GAP Tuzlanskog kantona. Oba sadrže tri identične mjere koje se odnose na unapređenje položaja LGBTI osoba: organizovati tematsku sjednicu s ciljem analize stanja i uvida u stanje o prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici, uključujući i probleme s kojima se susreću posebno ranjive grupe; izraditi vodič za zdravstvene radnike_ce o tome kako da se na najbolji način postupa s transrodnim i interspolnim osobama; pravno urediti medicinske i pravne postupke u slučaju interspolnosti. Naglašavamo da je GAP Tuzlanskog kantona predvidio i dodatnu, 4. mjeru koja se odnosi na iniciranje akreditacije Programa zdravstvenih radnika_ca u oblasti pružanja rodno senzitivnih usluga i usluga iz oblasti seksualnog i reproduktivnog zdravlja generalnoj i višestruko marginaliziranim populacijama.

---

¹¹ Za više informacija, pogledati poglavlje Dobre prakse - Napredak u procesu usvajanja Akcionog plana za ravnopravnost LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini.

Dokumentovani slučajevi

Svaka treća LGBTI osoba u BiH doživjela je diskriminaciju. Ipak, potrebno je imati na umu da se tek manji broj njih autuje širem krugu ljudi, pa se podatak da je 38% potvrdilo kako je doživjelo diskriminaciju u nekoj mjeri može pripisati i tom faktoru, odnosno činjenici da LGBTI osobe uglavnom prikrivaju svoj identitet. Naročito je zabrinjavajuć visok udio osoba koje su doživjele diskriminaciju među transrodnim osobama: oko 2/3 obuhvaćenih istraživanjem problema i potreba LGBTI zajednice u BiH, provedenim 2017. godine, doživjelo je neki vid diskriminacije, što potvrđuje naročito ranjiv status ove kategorije i sugerira visok nivo transfobije u društvu. To se u nekoj mjeri može objasniti činjenicom da transrodne osobe teže mogu izbjeći otkrivanje svog identiteta s obzirom na to da je rodno izražavanje uglavnom vidljivo okolini.¹²

SOC je dokumentovao pet upita LGBTI osoba koji su se odnosili na diskriminaciju na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta.

Od tih pet, jedna je pritužba na jednako učešće u javnom životu u odnosu na rodni identitet osobe, druga se odnosi na otpuštanje s posla zbog seksualne orijentacije, treća na zdravstvenu zaštitu u odnosu na seksualnu orijentaciju osobe, a četvrta pritužba odnosi se na rad pravosuđa u vezi sa seksualnom orijentacijom osobe koja je bila stranka u postupku. Peti upit ticao se savjetovanja u vezi s tretmanom suda prema potencijalnim strankama zbog drugačije seksualne orijentacije kada se njihovi porodični odnosi rješavaju na sudu.

Iako podaci sugerišu mali broj slučajeva diskriminacije, nemoguće je izvoditi konačne zaključke na osnovu ovih brojki uzimajući u obzir da je broj LGBTI osoba koje su voljne ulaziti u parnične sporove vrlo mali, što važi i za druge marginalizirane grupe zaštićene ZZD-om.¹³

U aprilu 2022. godine, nakon ukupno dvije godine i šest mjeseci prvostepenog sudskog postupka, prema tužbi koju je pokrenuo i vodio Sarajevski otvoreni centar kao jednu od svojih strateških parnica, donesena je **prva presuda u BiH kojom je ustanovljena diskriminacija na osnovu seksualne orijentacije, rodnog identiteta i spolnih karakteristika**.¹⁴ Prvostepena presuda donesena je u korist tužitelja, SOC-a, protiv nekadašnje zastupnice kantonalne skupštine Samre Ćosović-Hajdarević iz Stranke demokratske akcije. Presudom je postupajuća sutkinja, između ostalog, ustanovila da je *tužena svojom izjavom*

12 Amar Numanović (2017), Brojevi koji ravnopravnost znače 2: Analiza rezultata istraživanja problema i potreba LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini u 2017. godini, Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar

13 Parnice se moraju pokretati samostalno, bez djelovanja institucija po formalnoj dužnosti.

14 Presuda broj 65 0 P 801297 19 P od 4. 4. 2022. godine

*poticala da se pripadnicima LGBTI zajednice uskrate Ustavom garantovana prava na način da se onemogućuje da djeluju kao jednakopravni građani u društvu, odnosno da se segregiraju kao zajednica... Ujedno je i poticala i izdavala nalog za segregaciju... što također predstavlja i uznemiravanje na osnovu seksualne orijentacije, rodnog identiteta i spolnih karakteristika...*¹⁵

Više o samom slučaju i presudi u poglavlju Dobre prakse – Prva presuda u kojoj je ustanovljena diskriminacija na osnovu seksualne orijentacije, rodnog identiteta i spolnih karakteristika

SOC u momentu pisanja izvještaja vodi još jednu stratešku parnicu koja se odnosi na diskriminaciju u oblasti pristupa robama i uslugama na tržištu. Slučaj je na Kantonalnom sudu u Sarajevu u žalbenom postupku nakon što je u prvostepenoj odluci sud odlučio da nije došlo do diskriminacije. Pasivnost i sporost pravosuđa, te nedostatak proaktivnosti izvršnih tijela u borbi protiv diskriminacije LGBTI osoba rezultirali su nepovjerenjem zajednice u institucije nadležne za zaštitu ljudskih prava (87% ispitanih LGBTI osoba nema povjerenja u pravosuđe), što također utiče na nizak broj prijavljenih slučajeva diskriminacije.¹⁶

Naredna tabela prikazuje slučajeve diskriminacije koje je SOC zabilježio u protekle tri godine. Brojke predstavljaju slučajeve koje je SOC uočio u javnosti ili su ih prijavile LGBTI osobe u internom sistemu dokumentacije kršenja ljudskih prava LGBTI osoba. Imajući u vidu da je povjerenje LGBTI osoba u institucije i dalje veoma nisko, ne postoji niti jedna sudska presuda u kojoj je utvrđena diskriminacija. Stoga nije moguće iz tabele dati odgovor na kretanje i učestalost diskriminacije kroz godine. Međutim, može se zaključiti da je diskriminacija prisutna i zabilježena u većini oblasti koje zakon spominje.

¹⁵ Vidjeti stranu broj 18. i 19. Presude broj 65 0 P 801297 19 P od 4. 4. 2022. godine

¹⁶ Amar Numanović (2017), Brojevi koji ravnopravnost znače 2: Analiza rezultata istraživanja problema i potreba LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini u 2017. godini, Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar

	2019.	2020.	2021.	UKUPNO
OSNOV^{17, 18}				
Seksualna orijentacija	3	4	4	11
Rodni identitet	1	0	1	2
Spolne karakteristike	0	1	0	1
OBLAST				
Obrazovanje	0	0	0	0
Pristup robama i uslugama	0	2	0	2
Zapošljavanje i radni odnosi	2	2	1	5
Zdravstvo	0	1	1	2
Ostalo ¹⁹	2	0	3	5
UKUPNO ZA GODINU	4	5	5	14

Tabela 1. Podaci SOC-a o slučajevima diskriminacije na osnovu SORISK-a

17 Pojedini dokumentovani slučajevi odnose se i na seksualnu orijentaciju i rodni identitet, pa je to razlog zbog kojeg broj slučajeva može biti veći od cifre ukupnog broja dokumentovanih slučajeva za jednu godinu.

18 Seksualne karakteristike (koje se odnose na interpolne osobe) uvrštene su u ZZD od 2016, ali još nismo zabilježili slučajeve diskriminacije po ovom osnovu.

19 Ovo poglavlje odnosi se na ostale, različite, Zakonom navedene oblasti, kao što su javni organi, oblast stanovanja, socijalne zaštite, dobara i usluga namijenjenih javnosti i javnim mjestima, te obavljanja privrednih aktivnosti i javnih usluga.

Smjernice za djelovanje

1. Izraditi i usvojiti višegodišnje javne politike za ravnopravnost LGBTI osoba na državnom, entitetskom i nivou Brčko distrikta, koje bi predviđale konkretne i realne mjere za ravnopravnost LGBTI osoba;
2. Implementirati relevantne preporuke u međunarodnim i domaćim dokumentima²⁰ unapređenjem zakona i podzakonskih akata, te prava i potrebe LGBTI osoba uključiti u sve javne politike na svim nivoima vlasti;
3. Uvesti LGBTI specifične module u obrazovanje budućih sudija_tkinja i tužitelja_ica;
4. Pored zakonskih i *policy* rješenja, potrebno je donositi interne akte i razvijati interne mehanizme svih pravnih osoba za rješavanje slučajeva diskriminacije na osnovu SORISK-a;
5. Uspostaviti sistem odgovornosti pravosuđa i drugih organa koji ne primjenjuju princip hitnosti u svim postupcima u kojima se ispituju tvrdnje o počinjenoj diskriminaciji, uključujući slučajeve na osnovu SORISK-a.

20 CM/Rec(2010)5 31/03/2010 Preporuka Komiteta ministara državama članicama o mjerama za borbu protiv diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta; Specijalni izvještaj o pravima LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini, Institucija ombudsmana za ljudska prava u BiH, Banjaluka, 2016; Odredbe Zakona o zabrani diskriminacije koja uključuje odredbe Zakona o zabrani diskriminacije ("Službeni glasnik BiH", broj 59/09) i odredbe Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zabrani diskriminacije ("Službeni glasnik BiH", broj 66/16).

II KRIVIČNA DJELA POČINJENA IZ MRŽNJE I POTICANJE NA MRŽNJU

Pravni okvir

Sva tri krivična zakona, FBiH, RS-a i BD-a, prepoznaju institut krivičnih djela počinjenih iz mržnje (u BD-u mržnja je definisana kao otežavajuća okolnost izvršenja krivičnih djela), u okviru kojeg pružaju zaštitu LGBTI osobama i drugim društvenim grupama koje uobičajeno bivaju metom ovakvih krivičnih djela.

Krivično djelo poticanja na mržnju i nasilje regulisano je drugačije u Krivičnom zakoniku Republike Srpske (KZ RS), nego u krivičnim zakonima Federacije BiH (KZ FBiH) i BD-a. Javno izazivanje i podsticanje na nasilje i mržnju u RS-u tako je zabranjeno na osnovu *nacionalne, rasne, vjerske ili etničke pripadnosti, boje kože, pola, seksualnog opredjeljenja, invaliditeta, rodnog identiteta, porijekla ili kakvih drugih osobina*; dok je ono u FBiH i BD-u ograničeno isključivo na *izazivanje netrpeljivosti i mržnje na nacionalnoj, etničkoj i vjerskoj osnovi*.

Dakle, KZ FBiH i BD-a trebali bi se izmijeniti i dopuniti onako kako je to učinjeno u RS-u kako bi se s jedne strane zakoni harmonizirali, a s druge strane pružali adekvatnu zaštitu LGBTI osobama, kao i pripadnicima_cama drugih skupina koje uobičajeno bivaju metom ovakvih krivičnih djela.

Institucionalno djelovanje

U 2021. godini Sarajevski otvoreni centar nastavio je s pozitivnom praksom održavanja edukacija za tužitelje i tužiteljice kantonalnih tužilaštava o diskriminaciji i krivičnim djelima počinjenim iz mržnje prema LGBTI osobama. **SOC je u 2021. godini održao tri dvodnevne edukacije za tužitelje_ice kantonalnih tužilaštava Tuzlanskog, Hercegovačko-neretvanskog i Zeničko-dobojskog kantona.** Nakon edukacija imenovane su **tri kontakt-osobe** pri tužilaštvima koje će biti zadužene za zaprimanje prijave incidenata i krivičnih djela počinjenih iz mržnje u Tuzli, Mostaru i Zenici.

Spremnost kantonalnih tužilaštava da svoje tužitelje_ice upute na edukaciju o ljudskim pravima LGBTI osoba i senzibiliziraju za rad s ovom marginaliziranom grupom primjer je proaktivnosti i želje za konstantnim unapređenjem i profesionalizacijom svog rada, koju bi pravosudne institucije trebale njegovati. Ovakve edukacije značajan su korak ka izgradnji povjerenja između pravosuđa i LGBTI osoba. Institucionalizacija ove saradnje imenovanjem kontakt-osobe,

tačnije tužiteljice za krivična djela počinjena iz mržnje prema LGBTI osobama u ovim kantonalnim tužilaštvima mehanizam je koji će sigurno dovesti do povećanja broja prijavljenih i procesuiranih slučajeva ovakvih krivičnih djela.

Visoko sudsko i tužilačko vijeće BiH (VSTV) prvi put samoinicijativno, u maju 2021. godine, a u saradnji sa SOC-om, organizovalo je okrugli sto na temu „**Pravna zaštita LGBTI osoba: između antidiskriminacionih i krivičnih zakona i prakse**“. Prema planu rada iz prethodne godine, VSTV BiH će nastaviti unositi odgovarajuća nova polja u sistem (CMS), iz kojih će biti vidljivo zbog čega je počinjeno konkretno krivično djelo, i kreirati plan aktivnosti za unapređenje sistema za automatsko upravljanje predmetima.

Pored toga, **Mreža žena MUP-a RS-a (RS WPON)**, u saradnji s Evropskom unijom i Vijećem Evrope, radila je na jačanju kapaciteta policijskih službenica_ka iz Republike Srpske nizom jednodnevnih treninga održanih u julu i septembru 2021. o postupanju u slučajevima zločina iz mržnje i govora mržnje usmjerenim prema LGBTI osobama. Na ovim edukacijama radilo se na senzibilizaciji policijskih službenica_ka u načinu postupanja prema LGBTI osobama, u skladu s normativnim okvirima i zakonskim procedurama postupanja policijskih službenica_ka Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srpske.

Evropska unija i Vijeće Evrope su 12. i 13. jula organizovali trening za 20 policijskih službenica_ka iz deset različitih lokalnih zajednica iz Republike Srpske, gdje se učilo o tome kako postupati sa zločinima iz mržnje i govorom mržnje usmjerenim prema LGBTI osobama. Ovaj trening organizovan je u sklopu **projekta “Promocija različitosti i jednakosti u Bosni i Hercegovini”, u saradnji s Ministarstvom unutrašnjih poslova Republike Srpske, koji je dio zajedničkog programa Evropske unije i Vijeća Evrope “Horizontal Facility za Zapadni Balkan i Tursku 2019–2022”**.

Dokumentovani slučajevi

U decembru 2021. godine Okružno javno Tužilaštvo Banjaluka zaprimilo je prijavu o ucjenama koje su bile usmjerene na PDP-ovog odbornika u Skupštini Banjaluke Ivana Begića. Po saznanjima Sarajevskog otvorenog centra, ucjene imaju i elemente krivičnog djela motivisanog predrasudama po osnovu (pretpostavljene) seksualne orijentacije. Ivan Begić ucjenjivan je objavljivanjem intimnog videosnimka na kojem se nalazi s drugom muškom osobom. Evidentno je da je posebno targetiran zbog sadržaja snimka, i oni koji su ga ucjenjivali računali su na njegovu ranjivost, koja je rezultirala njegovom ostavkom. Odbornik Begić prijavu je podnio protiv odgovornih lica Alternativne televizije d.o.o. iz

Banjaluke zbog krivičnih djela povreda ravnopravnosti građana iz člana 139. Krivičnog zakona RS-a, izlaganje opasnosti iz člana 136, neovlašteno korištenje ličnih podataka iz člana 157. i javno izazivanje i podsticanje nasilja i mržnje iz člana 359. Krivičnog zakona RS-a, u vezi s objavljivanjem tekstova, tj. informacija u informativnim emisijama i portalu ATV-a. Taj predmet je u postupku.

U decembru 2021. godine u Kantonalnom tužilaštvu Hercegovačko-neretvanskog kantona u krivičnom postupku podignuta je optužnica protiv muške osobe iz Mostara zbog postojanja osnovane sumnje da je počinila krivično djelo ugrožavanje sigurnosti iz čl. 183. st. 1 Krivičnog zakona FBiH na štetu također muške osobe iz Sarajeva. Naime, putem dejting aplikacija i društvenih mreža muška osoba iz Mostara slala je anonimne prijeteće gej muškarcu iz Sarajeva i prijetila mu zbog njegove seksualne orijentacije. Gej muškarac koji je bio žrtva za pomoć i savjet obratio se Sarajevskom otvorenom centru i imao pravnu podršku u samom procesu. Kantonalno tužilaštvo HNK radnje osumnjičenog i optuženog kvalifikovalo je kao krivično djelo ugrožavanje sigurnosti iz čl. 183. st. 1 KZ-a FBiH. Općinski sud u Mostaru u cijelosti je potvrdio optužnicu KT-a HNK Mostar u januaru 2022. godine, dok je u aprilu 2022. godine optuženog proglasio krivim za to krivično djelo. Sud je izrekao presudu kojom se utvrđuje kazna zatvora od tri mjeseca, koja se neće izvršiti ukoliko optuženik u roku od jedne godine ne počini novo krivično djelo, računajući od dana pravosnažnosti presude. Prema rezultatima istrage, **djelo nije ni razmatrano kao zločin iz mržnje u krivičnopravnom smislu, odnosno kao krivično djelo koje za otežavajuću okolnost ima činjenicu da je motivisano seksualnom orijentacijom i rodnim identitetom žrtve.** Time je propuštena prilika da se prepozna jasan motiv i predrasuda usmjerena prema LGBTI osobama samo zbog njihove seksualne orijentacije i rodnog identiteta, te štetnost koju za cijelo društvo imaju ovakva djela.

U 2021. godini SOC je zaprimio prijavu o postojanju uvredljivog grafita **Smrt pederima** na jednoj od prometnijih ulica u Mostaru, koji evidentno poziva na mržnju i nasilje na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta. Sadržaj grafita prijavljen je vijećnicama Gradskog vijeća Grada Mostara koje su zahtjev za uklanjanje grafita prosljedile nadležnom odjeljenju za Komunalne poslove Grada Mostara. Do trenutka pisanja izvještaja grafit nije uklonjen. Tokom aprila 2022. aktivisti su pored grafita stavili dugine zastave koje su ubrzo uklonjene, a sam grafit je pojačan. SOC je uputio dopis povodom ovog predmeta Službi za komunalne poslove i okoliš Grada Mostara.

Istaknuti slučajevi govora mržnje

U 2021. godini Jasmin Mulahusić, državljanin BiH i Luksemburga, putem društvenih mreža i interneta sa više profila u javnost je plasirao uvredljive poruke na nacionalnoj i vjerskoj osnovi, kojima se na najgrublji način vrijeđaju vjerska i nacionalna osjećanja građana i građanki u Bosni i Hercegovini, te izrađivao i plasirao različite fotografije i videomontaže kojima se širi nacionalna i vjerska mržnja i netrpeljivost između naroda u Bosni i Hercegovini. **Protiv Mulahusića Tužilaštvo BiH vodi istragu zbog krivičnog djela širenje nacionalne, vjerske mržnje razdora i netrpeljivosti iz člana 145a. Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine.** Također, Facebook mu je ranije blokirao profile radi kontinuiranog širenja mržnje i prijetnji. Potrebno je napomenuti da je duži period pod istragom Tužilaštva BiH. **On je u svojim javnim istupima prepunim govora mržnje za metu često imao LGBTI zajednicu ili ju je koristio za obračunavanje s političkim neistomišljenicima.**

Tokom 2020. godine **Toni Bašić bio je optužen da je u više navrata preko interneta podsticao na terorističke aktivnosti, antisemitizam, rasizam, nacionalizam, kao i prijetnje LGBTI populaciji,** objavljujući poruke: "Ubij gasom svakog Jevreja", "Kreni putem genocida" i slično. Sud Bosne i Hercegovine osudio ga je na uslovnu kaznu zatvora za izazivanje nacionalne mržnje. Presuda mu je izrečena na osnovu sporazuma o priznanju krivice, a Tužilaštvo BiH je prije toga izmijenilo optužnicu prekvalifikacijom prvobitnog krivičnog djela terorizam u krivično djelo izazivanje nacionalne i vjerske mržnje, razdora i netrpeljivosti. Bitno je naglasiti da je u istragama oba slučaja uzeta u obzir činjenica da su obojica izražavala govor mržnje prema LGBTI osobama, iako naši zakoni ne uzimaju seksualnu orijentaciju, rodni identitet i spolne karakteristike kao zabranjene osnove izazivanja mržnje, razdora i netrpeljivosti, što ukazuje na to da i samo pravosuđe kroz praksu istraga prepoznaje daljnju potrebu proširivanja ovih osnova u krivičnim zakonima.

Sarajevski otvoreni centar je 2021. godine dokumentovao **14 slučajeva krivičnih djela i incidenata motivisanih predrasudama na osnovu SORI-ja.**

Od 14 slučajeva dokumentovanih od januara do decembra 2021. godine sedam se odvijalo na javnom mjestu i/ili u online sferi, a jedan se odnosio na nasilje u porodici.

	2019.	2020.	2021.	UKUPNO
OSNOV				
Seksualna orijentacija	15	12	12	39
Rodni identitet	0	0	0	0
SORI ²¹	1	2	1	4
UKUPNO	16	14	13	43
TIP KRIVIČNOG DJELA POČINJENOG IZ MRŽNJE				
Nasilje u porodici	2	4	2	8
Međuvršnjačko nasilje	1	0	0	1
Prijetnje	7	4	8	19
Ostalo	6	6	4	16
UKUPNO	16	14	14	44

Tabela 2. Podaci SOC-a o slučajevima krivičnih djela počinjenih iz mržnje na osnovu SORI-ja

Smjernice za djelovanje

1. Izmijeniti i dopuniti krivične zakone FBiH i BD-a, te odredbe o poticanju na mržnju i nasilje proširiti tako da uključuju i SORISK kao zaštićene osnove;
2. S ciljem borbe protiv homofobije i predrasuda unutar institucija konstantno educirati i informisati tužitelje_ice, sudije i sutkinje, policijske službenike_ce i državne službenike_ce o krivičnim djelima počinjenim iz mržnje i poticanju na mržnju i nasilje prema LGBTI osobama;
3. Unaprijediti saradnju policije i pravosuđa u procesuiranju krivičnih djela počinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama, te sistematski prikupljati podatke o krivičnim djelima počinjenim iz mržnje na osnovu roda, te na SORISK osnovama;

21 Seksualna orijentacija i rodni identitet

4. Uvesti LGBTI inkluzivne module u nastavne planove i programe pravnih fakulteta i policijskih akademija, te u permanentne i specijalističke programe obuke policijskih službenika_ca i ispite za državnu službu;
5. Razviti program borbe protiv međuvršnjačkog nasilja u osnovnim i srednjim školama, koji će obuhvatiti i homofobno i transfobno nasilje, kao i programe promocije tolerancije i stvaranja inkluzivnog obrazovnog sistema;
6. Educirati visokoškolsko/akademsko osoblje kako bi se senzibiliziralo za rad s LGBTI osobama, te kako bi prepoznalo, osudilo i izbjeglo govor mržnje prema LGBTI osobama.

III SLOBODA OKUPLJANJA

Pravni okvir

S izuzetkom Zakona o mirnom okupljanju BD-a, koji je usvojen u julu 2020. godine, trenutni zakonski okvir (deset kantonalnih zakona i Zakon o javnom okupljanju RS-a) koji reguliše ovu oblast neusklađen je s međunarodnim standardima, neharmoniziran i nudi različite definicije i tumačenja osnovnih pojmova kao što su: pojam javnog okupljanja, vrste javnog okupljanja, prostor predviđen za javno okupljanje, sadržaj prijave i izdavanje dozvola za javno okupljanje, obveze organizatora i obveze nadležnih organa, donošenje rješenja za javno okupljanje. Ovakav zakonski okvir predstavlja prepreku za građane_ke u BiH u korištenju prava na slobodu okupljanja i uživanju drugih ustavno i zakonski zagarantovanih prava.²²

Institucionalno djelovanje

Pored napora na harmoniziranju zakonskog okvira u FBiH²³ te napora civilnog društva i predstavnika_ca međunarodne zajednice da potaknu izmjene zakona u ovoj oblasti i unaprijede saradnju institucija i civilnog društva, 2021. godina obilježena je ograničavanjem slobode okupljanja i sužavanjem prostora za djelovanje organizacija civilnog društva.

Javne mjere, uvedene radi zaštite od pandemije COVID-19, imale su uticaj na planirana javna okupljanja LGBTI osoba, ali, za razliku od prethodne godine, nisu bile prepreka za njihovo održavanje (Povorka ponosa i Kvirhana).

Nakon što je Vlada KS-a imenovala radnu grupu za rad na nacrtu zakona o javnom okupljanju i zakona o javnim priredbama i drugim oblicima okupljanja, civilno društvo je u izradu uključila tek u procesu javnih konsultacija, u decembru 2020. godine. MUP KS-a tada je pozvao stručnu javnost i sve zainteresovane organizacije i građane da se uključe u javne konsultacije o Nacrtu zakona o mirnim javnim okupljanjima na području KS-a i Nacrtu zakona o javnim priredbama i drugim oblicima okupljanja na području KS-a.

22 Pravo na slobodu okupljanja u BiH regulisano je nizom zakona i podzakonskih akata: Ustavom BiH, ustavima entiteta i kantona, Statutom Brčko distrikta, zakonima o slobodi okupljanja entiteta i kantona, ali i zaštićeno međunarodnim dokumentima koje je BiH ratificirala ili usvojila u svoj pravni sistem, kao što je Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda.

23 FMUP je tokom 2018. radio na prednacrtu zakona o javnom okupljanju na nivou Federacije BiH, koji je Organizacija za sigurnost i saradnju u Evropi / Ured za demokratske institucije i ljudska prava (OSCE/ODIHR) ocijenila kao restriktivan, te dala preporuke za njegovo unapređenje, ali je sam proces zbog zastoja pri uspostavljanju vlasti zaustavljen i nisu nastavljene konkretne aktivnosti na unapređivanju izrađenog prednacrta.

SOC se odazvao pozivu, te **poslao Prijedlog amandmana na Nacrt zakona o mirnim javnim okupljanjima na području KS-a**, kojim je zatraženo da se ukinu restrikcije koje se odnose na lokacije okupljanja, proširivanje zabranjenih osnova poticanja na mržnju (ubacivanje SORISK-a), pojednostavljenje procedure prijavljivanja okupljanja, određivanje jednog organa koji će biti nadležan za cijeli postupak, te izuzimanje odredbi o kaznama budući da su propisane u drugim propisima.

Međutim, u 2021. godini, uprkos najavljivanim izmjenama i dopunama relevantnog zakonodavstva, nije došlo do značajnijeg pomaka u zakonodavstvu KS-a koje reguliše ovu oblast.

Tokom 2021. godine ponovo je pokrenut proces rada na nacrtima. **Civilno društvo opet nije imalo pristup koji bi bio konstruktivan čak i u fazi nacрта.** Uprkos pritiscima predstavnika_ca civilnog sektora da se sastanu s članovima radne grupe i uključe u proces, to se nije desilo. Do trenutka pisanja izvještaja nacrti zakona još uvijek nisu u procesu javnih konsultacija **niti je, uprkos najavljivanim izmjenama i dopunama relevantnog zakonodavstva, došlo do značajnijeg pomaka u poštovanju slobode okupljanja građana i građanki BiH.**

Sarajevski otvoreni centar je tokom 2021. godine održao **radni sastanak s ministrom unutrašnjih poslova Kantona 10** s namjerom da u procesu javne rasprave da svoje komentare i sugestije za izmjenu i unapređenje nacрта zakona o mirnom javnom okupljanju na području Kantona 10, koji će doprinijeti lakšem uživanju prava na okupljanje građanima_kama u Kantonu 10, te olakšati nadležnim institucijama zaštitu slobode okupljanja i promociju ovog demokratskog vida komuniciranja institucija i građana_ki.

Veliki broj rješenja sadržanih u tekstu nacрта zakona o mirnom javnom okupljanju na području Kantona 10 značajan je iskorak u odnosu na zakonsko rješenje koje je na snazi.

Dokumentovani slučajevi

Iako je treća Bh. povorka ponosa u toku pandemije organizovana na način koji je podrazumijevao protestnu povorku i šetnju ulicama Sarajeva, organizatori su ponovo naišli na svojevoljno tumačenje odredbi važećeg Zakona o javnom okupljanju KS-a.

Pored obaveze poštovanja epidemioloških mjera (broj učesnika_ca u skladu s važećim epidemiološkim mjerama), organizatori_ce Bh. povorke ponosa ponovo su bili_e suočeni_e s pritiscima. Naime, nadležne institucije na teret su im stavile dodatne mjere koje su morali_e ispuniti/obezbijediti (prisustvo vozila hitne medicinske pomoći, potvrde o prisustvu vatrogasne jedinice, željezne ograde na mjestima polaska i završetka okupljanja, kao i betonske barijere, u određenom broju i na određenim lokacijama, a prema procjeni pripadnika_ca MUP-a KS-a). Sve to iziskivalo je velika finansijska sredstva koja organizatori_ce nisu imali_e. Svakako da je osnov za nalaganje ovakvih dodatnih mjera MUP KS-a našao u trenutnom Zakonu o javnom okupljanju KS-a.

Međutim, uprkos tome, zagovaračkim aktivnostima i pritiscima Organizacionog odbora Bh. povorke ponosa i podržavatelja_ica odluka institucija Kantona Sarajevo, Opštine Centar i Grada Sarajeva da pokriju troškove dodatnih mjera za sigurnost, koje je MUP KS-a naložio Organizacionom odboru Bh. povorke ponosa, svakako predstavlja izuzetnu aktivističku pobjedu s jedne strane, ali i proaktivnost predstavnika_ca nadležnih institucija KS-a koje su poslale poruku da i LGBTI osobe trebaju podjednako uživati pravo na slobodu mirnog okupljanja koje im je zagarantovano Ustavom kao i svim drugim bh. građanima_kama.

Više o ovome pročitati u poglavlju Dobre prakse – Podrška lokalnih i kantonalnih vlasti Povorci ponosa

Smjernice za djelovanje

1. Jasno definisati da se zakoni/odredbe o privremenom korištenju javnog prostora (npr. Zakon o privremenom korištenju javnih površina na području KS-a) ne mogu odnositi na mirna okupljanja građana_ki i udruženja građana_ki BiH i da se ovakva javna okupljanja na javnom prostoru ne mogu uslovljavati saglasnošću institucija/drugih pravnih lica koja taj javni prostor koriste;
2. Unaprijediti postojeće kantonalno zakonodavstvo da bi se jasno definisale razlike između zaštite prava na slobodu okupljanja građana_ki i komercijalnih javnih skupova i manifestacija te onemogućilo prebacivanje odgovornosti za osiguravanje događaja s nadležnih institucija unutrašnjih poslova na privatne agencije čiji angažman predstavlja dodatno finansijsko opterećenje organizatorima_cama neprofitnih skupova;

3. Donijeti jedinstven zakon na nivou FBiH koji reguliše oblast javnog okupljanja jednako za sve kantone jer za to ne postoje ustavne prepreke, te harmonizovati rješenja na svim nivoima vlasti kako bi se svima osiguralo jednako uživanje ustavnog prava na teritoriji cijele BiH. Jedinstveni zakon na nivou FBiH trebao bi sadržavati sljedeća rješenja, odnosno morao bi počivati na ovim principima:

- Zakon mora počivati na obavezi vlasti da zaštiti sve vrste okupljanja, dok god su one mirnog karaktera, i na principu proporcionalnosti koji bi se trebao dalje normirati tako da svako ograničenje ili zabrana okupljanja budu srazmjerni i utemeljeni na valjanim i opravdanim osnovama – npr. posebno to vezati za lokacijska ograničenja/zabrane, uz generalnu odredbu koja daje mogućnost zabrane samo na onim mjestima koja predstavljaju stvarnu i neposrednu opasnost po zdravlje i sigurnost većeg broja osoba i imovine, uz poštovanje principa proporcionalnosti;
- Predvidjeti da su zabrane okupljanja moguće u strogo limitiranom broju slučajeva, tj. samo onda kada postoji stvarna opasnost, i izbjeći poimenično navođenje mjesta uz koja su posebno moguće zabrane (dosljedna primjena principa proporcionalnosti);
- Predvidjeti efikasan i djelotvoran postupak pravne zaštite, koji će omogućiti preispitivanje odluke kojom se zabranjuje javno okupljanje, naročito u odgovarajućem sudskom postupku koji mora biti hitnog karaktera;
- Predvidjeti da se javna okupljanja prijavljuju isključivo organima unutrašnjih poslova, kako bi se pojednostavila procedura prijave skupova i napustio mehanizam traženja prethodnog odobrenja drugih nadležnih organa u situacijama kada okupljanje zahvata površinu puta ili javni prostor ispred institucija/drugih pravnih lica.

IV PORODIČNI ŽIVOT I ISTOSPOLNE ŽIVOTNE ZAJEDNICE

Pravni okvir

Međusobni odnosi istospolnih partnera i njihove životne zajednice nisu normirane ni u jednoj administrativnoj jedinici u BiH (FBiH, RS, BD). Na ovaj način LGBTI osobama onemogućeno je da koriste ustavima zagarantovana prava koja se odnose na ličnu slobodu i sigurnost, na privatni i porodični život, odnosno dom, na zasnivanje porodice, zaštitu stečene imovine ili na slobodu kretanja i prebivališta. Obaveza BiH da reguliše istospolne zajednice proizlazi iz njenog članstva u Vijeću Evrope, ali i presuda Evropskog suda za ljudska prava. Više preporuka Vijeća Evrope nalaže da zemlje članice poštuju privatni i porodični život svake osobe i omoguće sklapanje istospolnih građanskih zajednica izjednačavanjem njihovih prava i obaveza minimalno s pravima i obavezama heteroseksualnih vanbračnih parova.

Institucionalno djelovanje

Institucionalno djelovanje kada su u pitanju istospolna partnerstva u BiH ogleda se jedino u FBiH, gdje je Vlada FBiH pokrenula pitanje regulisanja položaja istospolnih partnerstava. Tako je u februaru 2020, na svojoj konstituirajućoj sjednici, s radom počela **Interresorna radna grupa koja će izvršiti analizu propisa u okviru kojih istospolni parovi iz životne zajednice mogu ostvariti svoja prava, koja proizilaze iz ECHR-a, i predložiti propise koje je potrebno donijeti na području Federacije Bosne i Hercegovine.**^{24, 25} Radna grupa je nakon svoje konstituirajuće sjednice pozvala i predstavnike_ce SOC-a kao organizacije koja predstavlja LGBTI osobe i posjeduje ekspertizu u ovoj oblasti.

S početkom pandemije COVID-19 u BiH prekinut je i rad Interresorne grupe, sve do početka 2021. godine. U periodu od februara do aprila 2021. Radna grupa je održala tri sjednice, gdje je postignut značajan napredak ka ispunjavanju njenog mandata, odnosno ka donošenju zvaničnih zaključaka prema Vladi FBiH o tome koje je propise potrebno donijeti i/ili izmijeniti da bi se eliminisala diskriminacija istospolnih parova u FBiH. Predstavnic_i_ce SOC-a u radu same Interresorne grupe zagovarali_e su donošenje jednog posebnog zakona koji bi regulisao niz oblasti od interesa za istospolne zajednice na isti način kako je to

²⁴ U daljnjem tekstu Radna grupa.

²⁵ Radna grupa sačinjena je od predstavnika Ureda premijera FBiH, Federalnog ministarstva pravde, Federalnog ministarstva rada i socijalne politike, Federalnog ministarstva unutrašnjih poslova, Federalnog ministarstva zdravstva, Gender centra FBiH.

predviđeno bračnim i vanbračnim partnerima. U tu svrhu ponuđen je i Model zakona o životnim zajednicama osoba istog spola Federacije BiH koji je SOC ranije izradio.²⁶

Radna grupa je u 2021. godini donijela zaključke, uz prijedlog za usvajanje Zakona o životnim zajednicama osoba istog spola FBiH. Upućeni su Vladi FBiH, koja do pisanja izvještaja nije poduzela konkretne korake po ovom pitanju. Nakon što Vlada FBiH usvoji zaključke, očekuje se formiranje nove radne grupe zadužene za pisanje propisa i njihovo konačno upućivanje u zakonodavnu proceduru. Samim uvidom u protekli proces i ono što predstoji izvjesno je da će s ovom dinamikom istospolni parovi još čekati na regulaciju svog položaja u FBiH.

Da je neregulisanje istospolnih zajednica veoma problematično, a ujedno i pitanje koje je jednako nužno za LGBTI osobe kao i za sve druge građane, pokazalo je i SOC-ovo istraživanje iz 2017. na ovu temu, gdje su dvije trećine ispitanika navele nemogućnost zaključivanja životnih zajednica kao jako važan problem. Nadalje, činjenica da u istraživanju preko dvije trećine ispitanika živi ili planira živjeti s partnerom, kao i da bi natpolovična većina njih zaključila istospolno partnerstvo da im je omogućeno, daje dovoljno jasnu sliku o diskrepanciji između potreba LGBTI osoba na jednoj i dosadašnjeg ignorisanja ovog pitanja od države na drugoj strani.²⁷

Dokumentovani slučajevi

Tokom 2021. godine **SOC-u su se javila tri para s upitima vezanim za istospolna partnerstva/brak**. Jedan se odnosi na mogućnosti sklapanja braka/partnerstva bh. državljana u inostranstvu. Drugi se odnosi na pitanje statusa bh. državljanke i njihovog djeteta koje žive u registrovanom partnerstvu u inostranstvu po dolasku u BiH. Treći dokumentovani slučaj odnosi se na registrovano partnerstvo bh. i stranog državljanina u inostranstvu te način promjene prezimena bh. državljanina imajući u vidu da BiH ne priznaje njihovo registrovano partnerstvo.

26 Izvan zakona: Pravna regulacija životnih zajednica parova istog spola u Bosni i Hercegovini, Sarajevski otvoreni centar, 2016. URL: <https://soc.ba/izvan-zakona-pravna-regulacija-zivotnih-zajednica-parova-istog-spola-u-bosni-i-hercegovini/>

27 Amar Numanović (2017), Brojevi koji ravnopravnost znače 2: Analiza rezultata istraživanja problema i potreba LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini u 2017. godini, Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar

Trenutno su na sudovima u BiH aktivna dva slučaja²⁸ LGBTI osoba koje traže prava što direktno proizlaze iz pitanja istospolnih životnih zajednica i porodičnog života. Odnose se na nasljedstvo i priznavanje istospolnog partnerstva sklopljenog u inostranstvu. Ovo su samo dva primjera u koja je SOC direktno uključen, a koja se tiču životnih pitanja u potpunosti uređenih za sve druge građane_ke BiH osim za LGBTI osobe.

Smjernice za djelovanje

1. Ubrzati postojeće procedure donošenja zakona u FBiH; potrebno je da Vlada FBiH usvoji mišljenja Interresorne grupe;
2. Inicirati zakonodavne procese za donošenje zakonskog rješenja o istospolnim partnerstvima i u RS-u i BD-u kako bi istospolni parovi imali jednak tretman po ovom pitanju na cijelom teritoriju BiH.

V PRAVA TRANSRODNIH OSOBA

Pravni okvir

Transrodne osobe u BiH oznaku spola u ličnim dokumentima i jedinstveni matični broj mogu promijeniti tek nakon izvršene “potpune” medicinske prilagodbe spola, što podrazumijeva obavezne operacije prilagodbe svih sekundarnih spolnih obilježja. Ove operacije mogu obaviti isključivo u inostranstvu jer medicinske ustanove u BiH nemaju osoblje obučeno da pruži podršku osobama u procesu tranzicije. Nakon pregleda dokumentacije iz inostranstva, MUP-ovi poništavaju stari i izdaju novi jedinstveni matični broj i rješenje na osnovu kojeg osoba može promijeniti ostale lične dokumente. Troškove medicinskog procesa tranzicije, koje snose same trans osobe, zvanični sistem zdravstvenog osiguranja ne refundira, što dodatno produžuje proces tranzicije i povećava finansijske troškove.

Institucionalno djelovanje

Glede pravnog priznavanja rodnog identiteta i medicinske prilagodbe spola u proteklom periodu nisu poduzete nikakve jasne institucionalne aktivnosti.

Niti jedna od planiranih mjera i aktivnosti iz GAP-a KS-a za period od 2019. do 2022. godine nije provedena. Radi se o sljedećim mjerama: izrada vodiča za zdravstvene radnike_ice o tome kako da se na najbolji način postupa s transrodnim i interspolnim osobama; usvajanje pravilnika o prilagodbi spola u medicinskim institucijama u Kantonu Sarajevo.

Radna verzija Akcionog plana za unapređenje ljudskih prava i osnovnih sloboda LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini za period 2021–2023, u okviru postavljenih strateških ciljeva, prepoznaje da treba poboljšati socijalnu inkluziju transrodnih osoba koje su posebno marginalizirane, te se obavezuje na poduzimanje sljedećih aktivnosti koje mogu doprinijeti unapređenju položaja transrodnih osoba: analiza i promocija postojećih modaliteta promjene spola za državljane_ke BiH (medicinski i administrativni aspekti), i obuka profesionalaca_ki u oblasti zdravstvene zaštite, obrazovanja, socijalne zaštite, rada i zapošljavanja o pravima i slobodama LGBTI osoba. Akcioni plan još uvijek čeka usvajanje u Vijeću ministara BiH.

Kada je riječ o procesu usvajanja GAP-ova koje GC FBiH provodi prema kantonima uz koordinaciju SOC-a, tokom 2021. godine usvojeni su GAP Zeničko-dobojskog kantona i GAP Tuzlanskog kantona. **Oba GAP-a sadrže mjere koje se, između ostalog, odnose na unapređenje položaja trans osoba:** izrada vodiča za zdravstvene radnike_ce o postupanju s transrodnim i interspolnim osobama. Naglašavamo da je GAP Tuzlanskog kantona predvidio i dodatnu, 4. mjeru, koja se odnosi na iniciranje akreditacije Programa zdravstvenih radnika u oblasti pružanja rodno senzitivnih usluga i usluga iz oblasti seksualnog i reproduktivnog zdravlja generalnoj i višestruko marginaliziranim populacijama.

Društvena stvarnost

SOC je u oktobru 2021. godine počeo provoditi projekat koji će biti usmjeren na **adekvatno regulisanje pravne promjene spola u Bosni i Hercegovini**, kao i na **pokrivanje troškova prilagodbe spola sistemom zdravstvenog osiguranja u BiH**.

Projektne aktivnosti će, između ostalih, biti usmjerene na zagovaranje da se donesu zakonska rješenja koja će sistematski i sveobuhvatno regulisati proceduru promjene oznake spola u ličnim dokumentima i jedinstveni matični broj. Ove zakonske izmjene omogućile bi trans osobama da oznaku spola promijene na osnovu vlastitog zahtjeva i prava na samoodređenje, bez zahtjeva za prethodnom bilo kakvom medicinskom intervencijom. Paralelno s ovim, plan je da se s institucijama razviju i ponude modeli kojima bi se riješilo pitanje pokrivanja troškova prilagodbe spola u sistemu zdravstvenog osiguranja, čime će se raditi i na jačanju znanja i kapaciteta relevantnih institucija za provođenje trenutnih zakonskih rješenja u korist ljudskih prava i ravnopravnosti transrodnih osoba.²⁹

Dokumentovani slučajevi

SOC putem servisa pravnog savjetovanja prima upite LGBTI osoba o njihovim ljudskim pravima. **Tokom 2021. godine javila se jedna trans osoba s upitom vezanim za mogućnost dobivanja azila u Španiji ili Kanadi. Sedam osoba tražilo je informacije o mogućnostima započinjanja tranzicije (medicinske prilagodbe spola), o senzibiliziranim medicinskim stručnjacima_kinjama, a jednu osobu zanimalo su mogućnosti povezivanja sa sličnim organizacijama u zemljama Evropske unije.**

²⁹ Više o realizovanim i planiranim aktivnostima vidjeti na linku: <https://soc.ba/programi/lgbt/zagovaranje/trans/>, kao i u prethodnim Rozim izveštajima

Smjernice za djelovanje

1. Neophodno je da BiH, njeni entiteti i Brčko distrikt regulišu pravnu promjenu spola tako da se donesu zakoni i drugi propisi koji će na sistematski i sveobuhvatan način regulisati proceduru promjene oznake spola u ličnim dokumentima i jedinstvenog matičnog broja na osnovu vlastitog zahtjeva trans osobe i prava na samoodređenje, bez zahtjeva za prethodnom bilo kakvom medicinskom intervencijom;
2. KS, kao i drugi kantoni, treba implementirati aktivnosti i ciljeve iz GAP-a koji se odnose na transrodne i interspolne osobe;
3. KS i drugi kantoni trebaju voditi računa o tome da zdravstveni radnici i radnice pružaju rodno senzitivne zdravstvene usluge i usluge osiguranja i unapređenja seksualnog i reproduktivnog zdravlja trans osobama;
4. BiH treba implementirati mjere definisane Akcionim planom za unapređenje ljudskih prava i osnovnih sloboda LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini za period 2021–2023. koje se tiču medicinskih i pravnih aspekata prilagodbe spola;
5. Usvojiti i provesti zakone i/ili podzakonske akte u sve tri upravne jedinice (Republika Srpska, Federacija BiH, Brčko distrikt), kojima bi se definisale dužnosti medicinskih institucija da uspostave timove, opreme zdravstvene ustanove i obuče stručnjake_inje koji_e bi mogli_e pratiti proces i voditi medicinske procedure prilagodbe spola u BiH, kao i obaveze zavoda za zdravstveno osiguranje da troškove ovih procedura pokrivaju iz zdravstvenog osiguranja;
6. Neophodno je kontinuirano i sistematično educirati bh. medicinske stručnjake_inje i zdravstvene radnike_ce u granama psihologije, psihijatrije, endokrinologije, ginekologije, urologije, plastične, rekonstruktivne i estetske hirurgije o adekvatnom, trans inkluzivnom i trans specifičnom pružanju usluga i podrške trans osobama u procesu tranzicije.

VI LJUDSKA PRAVA INTERSPOLNIH OSOBA

Pravni okvir

BiH je i dalje jedna od rijetkih zemalja u Evropi koja je eksplicitno zaštitila interpolne osobe u svom antidiskriminacijskom zakonodavstvu zabranom diskriminacije na osnovu spolnih karakteristika.

Međutim, još uvijek nisu uspostavljene jasne medicinske smjernice i procedure o tome kako treba postupati u različitim slučajevima interpolnosti, koje bi važile za sve medicinske ustanove u BiH i spriječile tzv. medicinsku normalizaciju spola, odnosno medicinske i hirurške tretmane vođene isključivo potrebom estetskog prilagođavanja izgleda djeteta i njegovih spolnih karakteristika muškom ili ženskom spolu, odmah po rođenju, bez obzira na to što zdravlje djeteta nije ugroženo. Veliki broj interpolnih osoba, ali i medicinskih stručnjaka_inja zauzeo je stav da je sve estetske medicinske zahvate potrebno odložiti do momenta kada dijete može dati svoju informisanu saglasnost.³⁰

Institucionalno djelovanje

Do momenta pisanja ovog izvještaja nije kreiran vodič za zdravstvene radnike_ ce o tome kako da se na najbolji način postupa s transrodnim i interpolnim osobama, niti su napravljeni koraci za regulaciju medicinskih i pravnih postupaka u slučaju interpolnosti.

Tokom 2021. godine usvojeni su GAP Zeničko-dobojskog kantona i GAP Tuzlanskog kantona **koji, između ostalog, sadrže mjere unapređenja položaja interpolnih osoba**: izrada vodiča za zdravstvene radnike_ ce o postupanju s transrodnim i interpolnim osobama te pravno uređenje medicinskih i pravnih postupaka u slučaju interpolnosti.

---

30 Za više informacija o ovoj temi osvrnuti se na ranije izvještaje, posebno Poglavlje VI – Ljudska prava interpolnih osoba.

Zbog nedostatka istraživanja i analize stanja ljudskih prava interseksualnih osoba u bh. zdravstvenom i pravnom sistemu SOC je 2020. godine objavio **istraživanje o pravima interseksualne djece u zdravstvenom sistemu BiH**.³¹ Cilj istraživanja je nastaviti i produbiti praćenje stanja prava interseksualnih osoba među medicinskim stručnjacima_kinjama koji_e rade s interseksualnim osobama, radi sticanja jasnog pregleda medicinskih praksi. Istraživanje teži podizanju senzibilnosti za probleme interseksualnih osoba te reviziji zastarjelih medicinskih klasifikacija.

Analiza odgovora zdravstvenih institucija i ustanova (ministarstva zdravstva, zavodi zdravstvenog osiguranja, klinički centri) pokazuje da u BiH pojam interseksualnosti nije razumljiv medicinskim stručnjacima_kinjama, da ne postoje evidencije o broju djece rođene s interseksualnim karakteristikama niti jasne medicinski uspostavljene procedure/smjernice za postupanje u slučajevima interseksualnosti, a nejasno je i na koji način su roditelji/staratelji interseksualne djece upoznati s rizicima određenih medicinskih tretmana.

Istraživanje, a posebno manjak saradnje nadležnih zdravstvenih ustanova sa SOC-om u njegovom provođenju, otvorilo je pitanje u kojoj mjeri i kako se osigurava princip najboljeg interesa djeteta, odnosno pravo djeteta na tjelesni integritet tokom medicinskog tretmana. Nejasno je i upitno šta se dešava kada se interseksualnost otkrije u kasnijoj fazi razvoja djeteta (adolescencija) te u kojoj su fazi i koliko adolescenti uključeni u donošenje odluka koje se tiču njihovog tjelesnog integriteta. Ostali su nepojašnjeni načini pružanja psihološke podrške interseksualnoj djeci i njihovim roditeljima. Još jedan od zaključaka istraživanja je da medicinsko osoblje nije na adekvatan način educirano o svim aspektima postupanja s interseksualnom djecom/osobama.

Objavljen je i **priručnik o etičkom i inkluzivnom pružanju zdravstvene zaštite interseksualnim osobama**, koji je namijenjen upravo medicinskom osoblju bh. zdravstvenih ustanova kao materijal za dodatnu edukaciju i informacije o tome kako adekvatno tretirati interseksualne osobe i pružiti im inkluzivnu zdravstvenu zaštitu.³² Priručnik može poslužiti kao dobar primjer nadležnim organima vlasti u BiH za izradu vodiča i smjernica za tretman interseksualnih osoba. Jedna

31 Burić, Vanja (2020), Tijela koja nadilaze binarnost 2: Istraživanje o pravima interseksualne djece u zdravstvenom sistemu Bosne i Hercegovine, Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar, dostupno na: <https://soc.ba/tijela-koja-nadilaze-binarnost-2-istrazivanje-o-pravima-interseksualne-djece-u-zdravstvenom-sistemu-bosne-i-hercegovine/>

32 Vlahović, Erin; Ranđelović, Kristian et al. (2020), Između spolova i stvarnosti: Priručnik za medicinske stručnjake_inje i zdravstvene radnike_ce o postupanju s interseksualnim osobama. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar, dostupno na: https://soc.ba/izmedu-spolova-i-stvarnosti-prirucnik-za-medicinske-strucnjake_inje-i-zdravstvene-radnike_ce-o-postupanju-s-interseksualnim-osobama/

od ideja jeste da priručnikom otvorimo vrata informisanoj saradnji s vodećim zdravstvenim ustanovama – kliničkim centrima, bolnicama, domovima zdravlja i njihovim stručnjacima_kinjama, da dijelimo informacije i podižemo svijest o problemima interspolnih osoba, kao i da doprinesemo reviziji zastarjelih medicinskih klasifikacija.

Na osnovu nalaza istraživanja SOC je kreirao i online **kampanju** podizanja svijesti o problemima i potrebama interspolnih osoba u zdravstvenom sistemu,³³ te organizovao **konferenciju** na kojoj su okupljeni stručnjaci_kinje iz regije i domaće medicinsko osoblje relevantnih klinika i institucija.³⁴

Prikupljeni podaci iz istraživanja će omogućiti zagovaranje za pravo roditelja na pristup transparentnim i dostupnim informacijama o procedurama i medicinskim tretmanima kada dobiju interspolnu bebu, kao i za zabranu medicinski nepotrebnih hirurških procedura i tretmana medicinske normalizacije spola u zdravstvenim ustanovama, koje se provode nad interspolnim osobama bez njihovog punog i informisanog pristanka.

Smjernice za djelovanje

1. Neophodno je ostvariti saradnju organizacija civilnog društva s medicinskim ustanovama i stručnjacima_kinjama te nastaviti rad na informisanju i senzibilizaciji u vezi s problemima interspolnih osoba, uz revidiranje medicinskih klasifikacija i izbacivanje iz upotrebe zastarjelih i uvredljivih pojmova poput *hermafrodit* i *pseudohermafrodit*;
2. KS, kao i drugi kantoni koji su ih usvojili, trebaju implementirati aktivnosti iz GAP-a koje podrazumijevaju uspostavljanje jasnih smjernica zdravstvenim radnicima_cama o adekvatnom postupanju s transrodnim i interspolnim osobama u BiH te pravnu regulaciju medicinskih i pravnih postupaka u slučaju interspolnosti;
3. KS i sve administrativno-političke jedinice u BiH trebaju voditi računa o tome da zdravstveni_e radnici_ce pružaju rodno senzitivne zdravstvene usluge i usluge osiguranja i unapređenja seksualnog i reproduktivnog zdravlja interspolnim osobama kao i svim drugim grupama/osobama;
4. Potrebno je omogućiti transparentno i dostupno informisanje o procedurama i medicinskom tretmanu u slučaju rođenja interspolnih osoba, i zabranu medicinski nepotrebnih hirurških zahvata i

33 Više informacija o kampanji možete pronaći na: <https://soc.ba/izmedu-spolova-i-stvarnosti-kampanja-podizanja-svijesti-o-interspolnim-osobama-stanjima/>

34 Više informacija o konferenciji možete pronaći na: <https://soc.ba/konferencija-o-pravima-interspolne-djece-vaznost-inkluzivne-zdravstvene-i-pravne-zastite/>

medicinskih tretmana normalizacije spola u zdravstvenim ustanovama nad interseksualnim osobama bez puna i informisane saglasnosti same osobe, do trenutka kada one ne budu mogle shvatiti njihov značaj i posljedice, izuzev u situacijama kada objektivne okolnosti iziskuju hitne medicinske intervencije, što treba biti jasno definisano u procedurama;

5. S ciljem definisanja jasnijeg načina postupanja s interseksualnom djecom/osobama, definisanja njihovih prava, obaveza i odgovornosti, ministarstva zdravstva trebaju kreirati procedure/smjernice o postupanju koje će zdravstveni radnici i radnice biti dužni primjenjivati;
6. Ministarstva zdravstva trebaju sačiniti plan obuke zdravstvenih radnica i radnika na temu zaštite ljudskih prava interseksualnih osoba u zdravstvenom sistemu, te u saradnji s nevladinim organizacijama koje se bave ovim pitanjima provoditi njihove obuke u skladu s najvišim svjetskim standardima u području zdravlja trans, interseksualnih i rodno varijantnih osoba;
7. Klinički centri u BiH trebaju sistemski i kontinuirano vršiti edukaciju i senzibilizaciju medicinskog osoblja koje je uključeno u medicinski tretman interseksualne djece;
8. Obezbijediti kontinuirano uključivanje državnih organa (ministarstva zdravstva) i državnih tijela nadležnih za zaštitu ljudskih prava (ombudsmena) u zaštitu ljudskih prava, samoodređenja i tjelesnog integriteta interseksualnih osoba.

Pravni okvir

Pravni okvir je u velikoj mjeri usklađen sa standardima Evropske unije. Zakon o azilu i Zakon o strancima, usvojeni 2015. odnosno 2016. godine, u najvećem dijelu preuzeli su odredbe relevantnih direktiva EU. Ipak, izostavljena je odredba koja navodi SORI kao specifičnost određene društvene grupe te kao osnovu progona i traženja azila. Istospolne zajednice također nisu prepoznate kao osnova za dobivanje privremenog boravka u BiH niti ih zakon prepoznaje u odredbama koje se odnose na spajanje porodice.³⁵

Društvena stvarnost

Iako je, prema propisima mnogih država EU, BiH označena kao *sigurna treća država porijekla*, **LGBTI osobe se i dalje odlučuju na odlazak iz BiH i traženje zaštite od progona zbog SORI u države EU i Sjeverne Amerike**. Sigurna treća država porijekla pravna je pretpostavka da postoji određeni nivo funkcionalnosti institucija, vladavine prava, zakonskih mehanizama za zaštitu građana od bilo kojih vrsta progona, pa tako i na osnovu SORISK-a u toj državi.

LGBTI osobe iz BiH na traženje azila odlučuju se zbog psihičkih poteškoća, psihičkog i fizičkog nasilja, diskriminacije pri zapošljavanju i odbacivanja društva, što trpe zbog svoje seksualne orijentacije ili rodnog identiteta.

Pored toga, **BiH u proteklim godinama predstavlja rutu koju osobe u pokretu iz zemalja Bliskog istoka, dijelova Afrike, te Pakistana, Afganistana i drugih država prelaze na putu do zemalja EU. Među migrantskom populacijom prisutan je i određeni broj LGBTI osoba.**

Do sada su u BiH zabilježeni primjeri osoba u pokretu koje pripadaju LGBTI populaciji. Najveći dio njih u tranzitu je kroz BiH, a samo mali broj odlučuje da se zadrži. Problemi s kojima se suočavaju odnose se na smještaj, pravnu podršku i informisanje, te stigmatizaciju i nasilje koje kao posebno ranjiva skupina doživljavaju od drugih osoba u pokretu. Upravo iz tih razloga SOC-u su se javljale LGBTI osobe u pokretu koje su tražile pomoć najviše za smještaj, želeći da izbjegnu predviđene smještaje u kampovima.

---

35 Za više informacija o ovoj temi osvrnuti se na Rozi izvještaj 2018 – Poglavlje VII – Azil

Tokom 2021. godine SOC je zaprimio četiri upita LGBTI osoba o mogućnostima dobijanja azila za sebe i/ili svoje partnere_ke u zemljama EU ili SAD-a i Kanade.

SOC je zabilježio i **jedan slučaj gdje su LGBTI osobe iz BiH napustile državu i dobile azil u Sjedinjenim Američkim Državama.** Naime, lezbejka iz BiH napustila je državu nakon fizičkog i psihološkog nasilja članova porodice i izostanka zaštite nadležnih organa u slučajevima napada na nju i njenu imovinu, te nakon diskriminacije poslodavca.

Godina traženja savjeta i osnov za traženje azila	2019.	2020.	2021.	UKUPNO
Seksualna orijentacija	8	3	3	14
Rodni identitet	0	2	1	3
Ukupan broj slučajeva	8	5	4	17

Tabela 7. Podaci SOC-a o slučajevima traženja pomoći u procesu dobijanja azila

Neobezbjeđivanje sigurnog smještaja za LGBTI osobe kao izrazito ranjive u ovoj situaciji, kao i neosiguravanje jasnih, razumljivih uputa o tome kako pokrenuti administrativnu proceduru traženja azila pokazalo se kao najveći problem za sve LGBTI osobe koje žele da traže azil u BiH.

Smjernice za djelovanje

1. Izmijeniti Zakon o azilu BiH tako da se spol i SORISK eksplicitno navedu kao osnove za traženje azila i mogući razlozi progonjanja;
2. Zakonom o strancima prepoznati istospolne zajednice, odnosno spajanje porodice kao osnovu za dodjeljivanje privremenog boravka partnerima_kama bh. građana_ki;
3. Osigurati obuku službenicima_cama koji_e se bave azilom kako bi LGBTI tražioci_teljice azila tokom traženja azila bili_e tretirani_e s poštovanjem, na adekvatan, profesionalan i senzibilan način, te da bi njihovi zahtjevi bili procesuirani adekvatno i blagovremeno;
4. Osigurati dostojanstven i efikasan tretman, te siguran smještaj za LGBTI tražitelje_ice azila u BiH, posebno uzimajući u obzir činjenicu da pripadaju izrazito ranjivoj skupini podložnoj nasilju u prihvatnim centrima.

VIII SOCIO-EKONOMSKI POLOŽAJ LGBTI OSOBA

Pravni okvir

Najznačajniji zakon kojim se štite prava LGBTI osoba jeste Zakon o zabrani diskriminacije u BiH. On garantuje ravnopravan položaj i jednake mogućnosti svim građanima i građankama, bez obzira na SORISK.³⁶

Na nivou BiH usvojeno je **pet zakona koji okvirno regulišu oblast obrazovanja**: Okvirni zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju, Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u BiH, Okvirni zakon o srednjem stručnom obrazovanju i obuci u BiH, Okvirni zakon o visokom obrazovanju u BiH i Zakon o Agenciji za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje. Svi zakoni na nivou entiteta, kantona i Brčko distrikta BiH trebaju biti usklađeni s okvirnim zakonima iz oblasti obrazovanja na nivou države. Iako Zakon o zabrani diskriminacije SORISK izričito predviđa kao zabranjene osnove diskriminacije, svi ovi osnovi, posebno rodni identitet, obično su samo djelimično uključeni pod osnov spola ili roda.³⁷

Jednako kao i oblast obrazovanja, **oblast rada i zapošljavanja u nadležnosti je entiteta, BD-a i kantona**. Izuzetak predstavljaju zakoni kojima se reguliše rad zaposlenih u državnoj službi u institucijama BiH, koje donosi Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine. Relevantni važeći zakoni najčešće uređuju diskriminaciju po osnovu spola, predviđajući zabrane diskriminacije u odnosu na spol radnika i radnica, što se ne može smatrati analognim rješenjem za diskriminaciju po osnovu SORI-ja. Potrebno je istaći da u radnom zakonodavstvu dva zakona (Zakon o radu FBiH, Zakon o radu BD-a BiH) koriste neadekvatan termin “spolno opredjeljenje” kao zabranjeni osnov diskriminacije, te ne uključuju rodni identitet. S druge strane, izostaje adekvatno normiranje, ne samo u domenu zabranjenog osnova, već i garancije određenih prava koja su, naprimjer, predviđena samo za žene, uključujući oblasti koje Zakon o diskriminaciji eksplicitno navodi.³⁸

36 Zakon o zabrani diskriminacije BiH, član 2, stav (1)

37 Detaljan pregled bh. pravnog okvira u oblasti obrazovanja u kontekstu ljudskih prava i položaja LGBTI osoba dostupan je u publikaciji Socio-ekonomski položaj lezbijki, gej, biseksualnih, transrodnih i interseksualnih osoba u Bosni i Hercegovini, dostupnoj na <https://soc.ba/site/wp-content/uploads/2021/06/Socio-ekonomski-polozaj-LGBTI-osoba-u-BiH-web.pdf>.

38 Detaljan pregled bh. pravnog okvira u oblasti rada i zapošljavanja u kontekstu ljudskih prava i položaja LGBTI osoba dostupan je u publikaciji Socio-ekonomski položaj lezbijki, gej, biseksualnih, transrodnih i interseksualnih osoba u Bosni i Hercegovini, dostupnoj na <https://soc.ba/site/wp-content/uploads/2021/06/Socio-ekonomski-polozaj-LGBTI-osoba-u-BiH-web.pdf>.

Institucionalno djelovanje

Oblastima obrazovanja, stanovanja, rada i zapošljavanja u kontekstu prava LGBTI osoba još uvijek se većina nadležnih institucija u BiH ne bavi: bilo na nivou istraživanja i mapiranja potreba, zakonskih i izmjena javnih politika ili dosljedne primjene trenutnih zakonskih rješenja, politika i mjera.

Međutim, **inicijalni napori u ovim oblastima našli su svoje mjesto u Akcionom planu za unapređenje ljudskih prava i osnovnih sloboda LGBTI osoba u BiH 2021–2023**,³⁹ na državnom nivou. Budući da Akcioni plan prati strukturu Preporuke CM/Rec(2010)5 VE državama članicama o mjerama za suzbijanje diskriminacije na osnovu SORI-ja, koja izričito pokriva i oblasti stanovanja, rada i zapošljavanja, u verziji Akcionog plana koja još uvijek čeka na usvajanje našle su se i mjere usmjerene na obuku profesionalaca_ki u oblasti (između ostalih) obrazovanja, socijalne zaštite, rada i zapošljavanja o pravima i slobodama LGBTI osoba, te na sprečavanje predrasuda i stereotipa prema LGBTI osobama u obrazovnim institucijama. Predviđeno utvrđivanje prava na besplatnu pravnu pomoć LGBTI osobama slabog imovnog stanja takođe upućuje na sagledavanje njihovog položaja i iz socio-ekonomskog ugla, a ne samo iz pravno-formalnog, što je primarno rezultat saradnje institucija vlasti, međunarodnih organizacija i lokalnih organizacija civilnog društva na izradi i oblikovanju ovog javnopolitičkog dokumenta.

Više o Akcionom planu u poglavlju I – Ravnopravnost i suzbijanje diskriminacije

Društvena stvarnost

Kako bismo dobili kompletnu sliku o životu LGBTI osoba u BiH i doprinijeli njihovoj inkluziji i prihvatanju SOC je proveo istraživanje o njihovom socio-ekonomskom položaju, o kojem do sada nisu postojali relevantni podaci. Oblasti koje su bile u fokusu istraživanja su položaj LGBTI osoba u obrazovnom sistemu, mogućnosti zapošljavanja na tržištu rada, socio-ekonomska pozadina, diskriminacija i drugi faktori koji ih ograničavaju u pronalasku stabilnog zaposlenja.

---

39 Za više informacija o institucijama koje su izrađivale Akcioni plan, kao i o samom procesu izrade, preporučujemo poglavlje Dobre prakse – Napredak u procesu usvajanja Akcionog plana za ravnopravnost LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini.

Istraživanje⁴⁰ je pokazalo da:

- 38% LGBTI osoba koje su se autovale tokom obrazovanja primijetilo je promjenu odnosa nakon autovanja kod kolega_ica i nastavnog osoblja,
- 5% LGBTI osoba prijavilo je diskriminaciju u obrazovanju,
- 81% LGBTI osoba smatra da nastavno osoblje nije dovoljno senzibilizirano,
- za 20% opšte populacije predstavlja problem da osobe za koje se zna da su LGBTI budu dio kadra/osoblja obrazovnih institucija,
- 16% LGBTI osoba radi u 'sivoj' ekonomiji, dok 56% ima iskustvo rada legalno i nelegalno,
- 44% LGBTI osoba doživjelo je da na razgovorima za posao budu postavljena pitanja o ličnom životu,
- 17% opšte populacije smetalo bi da rade s LGBTI osobama,
- 73% opšte populacije nikada nije radilo s LGBTI osobama,
- 42% LGBTI osoba nije se autovalo na radnom mjestu, od čega 40% zbog straha za vlastitu sigurnost,
- 52% LGBTI osoba koje su se autovale na poslu doživjele su neumjesne komentare radne sredine o seksualnoj orijentaciji i rodnom identitetu,
- 18% LGBTI osoba imalo je probleme prilikom iznajmljivanja stambenog prostora,
- 18% LGBTI osoba izbačeno je iz iznajmljenog stambenog prostora.⁴¹

Smjernice za djelovanje

1. Uključiti teme koje obrađuju rodnu ravnopravnost, s posebnom sekcijom o SORISK-u, u nastavne planove i programe relevantnih predmeta, počevši od osnovnog obrazovanja;
2. Obraditi pitanja spola, roda i seksualnosti na časovima odjeljske zajednice;
3. Izraditi smjernice/priručnik za nastavno osoblje za sprečavanje homofobije/transfobije i osiguranje adekvatne podrške za LGBTI učenike_ce;
4. Osigurati senzibilizirane psihologe_inje i pedagoge_ice koji_e bi mogli_e pružiti psihološku pomoć LGBTI učenicima_cama u osnovnim i srednjim školama;
5. Proširiti članove zakona o radu FBiH, RS-a i BD-a BiH i, uz zabranu pitanja o trudnoći prilikom zapošljavanja, uvesti zabranu postavljanja pitanja o seksualnoj orijentaciji, spolnim oznakama i rodnom identitetu;

⁴⁰ Detaljni rezultati i analiza istraživanja predstavljeni su u publikaciji Socio-ekonomski položaj lezbijki, gej, biseksualnih, transrodnih i interseksualnih osoba u Bosni i Hercegovini, dostupnoj na <https://soc.ba/site/wp-content/uploads/2021/06/Socio-ekonomski-polozaj-LGBTI-osoba-u-BiH-web.pdf>.

⁴¹ Lejla Gačanica, Socio-ekonomski položaj lezbijki, gej, biseksualnih, transrodnih i interseksualnih osoba u Bosni i Hercegovini; Sarajevski otvoreni centar, Sarajevo, 2021.

6. Obezbijediti pravnu pomoć za LGBTI osobe koje dožive povredu radnih prava ili diskriminaciju na radu ili prilikom zapošljavanja;
7. Raditi na unapređenju sudskih, upravnih i inspeksijskih postupaka u slučaju zaštite ili ostvarivanja prava LGBTI osoba iz oblasti rada kontinuiranom saradnjom i edukacijom;
8. Poboljšati sigurnost LGBTI osoba na radnim mjestima uvođenjem nulte tolerancije na nasilje u internim politikama i sankcijama;
9. Uspostaviti programe za unapređenje porodičnih odnosa i smanjenje beskućništva LGBTI mladih, kao i programe zaštite od nasilja u porodici, i osnovati sigurne kuće za LGBTI žrtve nasilja.⁴²

---

42 Ibid.

IX AKTIVNOSTI U LOKALNIM ZAJEDNICAMA NA UNAPREĐENJU PRAVA LGBTI OSOBA

DJELOVANJE ORGANIZACIJA ZA PRAVA LGBTI OSOBA U REPUBLICI SRPSKOJ

Važnost djelovanja organizacija koje se bave zaštitom LGBTI prava u Republici Srpskoj značajno je za postizanje promjene svijesti i stavova prema LGBTI osobama i razvoj strategija i programa koji će sistemski omogućiti sigurno okruženje gdje će se odgovoriti na potrebe LGBTI zajednice.

Centar za mlade Kvart je aktivistička i grassroot organizacija čije je djelovanje zasnovano na beskompromisnom poštovanju univerzalnih ljudskih vrijednosti kao što su mir, nenasilje, demokratija, sloboda, jednakost, poštovanje ljudskih prava, antifašizam i pravda. Djelovanje Centra usmjereno je na mlade kao najvitalniji dio društva i najadekvatnije za postizanje pozitivne društvene promjene, s vizijom društva jednakih i slobodnih i s misijom borbe protiv svih oblika društvene nepravde i nejednakosti. Tokom rada na različitim strateškim poljima borbe za socijalnu pravdu jedan od važnih strateških ciljeva je osnaživanje i borba za prava LGBTI zajednice.

Centar različitim programima i događajima omogućava LGBTI osobama da u edukativnim, kreativnim, psihološkim i drugim radionicama stvaraju siguran prostor za izgradnju ličnih kapaciteta i pruža pomoć i podršku u slučajevima nasilja ili diskriminacije.

Njegovanjem aktivističkog pristupa u borbi za LGBTI prava realizovao je niz projektnih i neprojektnih aktivnosti kojima se značajno doprinijelo vidljivosti LGBTI osoba u Republici Srpskoj. Iako je Centar za mlade Kvart trenutno jedina registrovana organizacija u RS-u koja se strateški i programski bavi pitanjima zaštite prava LGBTI osoba, očigledna je potreba, koja prevazilazi njegove kapacitete, da se sistemski radi na različitim pitanjima ostvarivanja prava LGBTI osoba u ovom dijelu Bosne i Hercegovine. Značajno je napomenuti da aktivisti i aktivistice aktivno učestvuju u organizaciji Povorke ponosa u Sarajevu.

Prethodnih godina opremljen je sigurni dnevni prostor za LGBTI osobe u Prijedoru, u kojem su dostupne knjige i videomaterijali LGBTI tematike, i gdje se organizuju psihološke grupe podrške za razmjenu iskustava, osjećaja i razmišljanja. U izazovnom periodu pandemije vrlo značajnom pokazala se ovakva vrsta podrške LGBTI osobama. Ove aktivnosti realizovane su u saradnji s Udruženjem građana "Novi dan" iz Banjaluke.

Detektujući problem manjka znanja i iskustva stručnjaka_inja iz oblasti zaštite mentalnog zdravlja da odgovore na potrebe LGBTI zajednice, Kwart je tokom 2021. godine u saradnji sa Sarajevskim otvorenim centrom započeo realizaciju zajedničkog projekta pod nazivom “Regionalizacija LGBTI inkluzivne psihosocijalne podrške i pristupa uslugama mentalnog zdravlja u Bosni i Hercegovini”, gdje se radilo na jačanju kapaciteta unutar organizacije za proširivanje i uvođenje usluga psihološke podrške LGBTI osobama. Značajno je navesti da su tokom 2021. godine izdali priručnik za afirmativni pristup u psihoterapijskom radu sa LGBT osobama,⁴³ koji ima za cilj da stručnjacima i stručnjakinjama iz oblasti mentalnog zdravlja pruži osnovne informacije o LGBTI identitetu, alate za savjetovanje, procjenu i intervencije, ali i da ukaže na afirmativnu praksu prilikom rada sa LGBTI klijentima.

Jedna od tih aktivnosti bila je obilježavanje 17. maja, Međunarodnog dana borbe protiv homofobije, bifobije, interfobije i transfobije (IDAHOBIT), kada su u saradnji s Tuzlanskim otvorenim centrom organizovali online konferenciju pod nazivom “Izazovi ljudskih prava LGBTI osoba”. Cilj konferencije bio je okupiti organizacije civilnog društva, resorne institucije iz lokalne zajednice i sa državnog nivoa, kao i međunarodne organizacije, koje su mogle dati relevantne odgovore na pitanja o radu sa LGBTI osobama, pružiti institucionalnu podršku organizacijama civilnog društva u borbi protiv homofobije, bifobije, interfobije i transfobije u zajednici, ali i odgovoriti na izazove ljudskih prava LGBTI osoba koji su se javili u periodu pandemije.

Nastavak aktivnosti vezanih za obilježavanje 17. maja realizovan je u Banjaluci, u saradnji s organizacijom UNSA GETO i neformalnom grupom Oqueerno. Aktivnosti su uključivale gledanje kratkih filmova s LGBTIQ temama, kreativne radionice i radionice drag šminkanja, umjetničke izložbe, bingay tombolu, kao i završni parti kojim je zatvoreno dvodnevno druženje i obilježavanje ovog datuma.

Pravni okvir i institucionalno djelovanje

I u ranijim izvještajima ukazivano je na potrebu bolje implementacije Zakona o zabrani diskriminacije koji je u Republici Srpskoj u primjeni od 2009. godine, jer se još uvijek provode određene prakse u radu institucija koje direktno diskriminišu LGBTI osobe.

Jedan od tih primjera je praksa Zavoda za transfuzijsku medicinu Republike Srpske, gdje je još uvijek u primjeni diskriminativni upitnik koji zabranjuje darivanje krvi svim osobama koje imaju “povremene ili stalne kontakte sa

⁴³ <https://centarzamladekwartprijedor.blogspot.com/2022/01/publikacija-afirmativni-pristup-u.html>

homoseksualcima". Iako su predstavnici_ce Centra za mlade Kwart u više navrata ulazili_e u pregovore o izmjeni upitnika i predlagali da se umjesto seksualne orijentacije kao kriterij za odbijanje potencijalnih donatora_ki koristi rizično seksualno ponašanje, to se još uvijek nije desilo.

Iako je krivičnopravnim i prekršajnopravnim propisima u Republici Srpskoj uspostavljen normativni okvir za inkriminaciju i sankcionisanje ponašanja koja imaju obilježja krivičnog, odnosno prekršajnog delikta, uz specifičnu pobudu za ispoljavanje ovih protuzakonitih i nasilnih ponašanja, gdje je počinitelj motivisan predrasudama ili mržnjom prema određenoj društvenoj grupi, u praksi Republike Srpske već godinama ne postoji nijedna presuda za krivična djela počinjena iz mržnje. Problem leži u neadekvatnoj kvalifikaciji zločina iz mržnje, te se ovako motivisani napadi na LGBTI osobe i dalje procesuiraju kao kršenje Zakona o javnom redu i miru.

Pored rada s LGBTI zajednicom, značajan je doprinos Kvarta u kreiranju institucionalne mreže podrške u zaštiti prava LGBTI osoba izgradnjom kapaciteta predstavnika_ca institucija u preuzimanju proaktivne uloge u unapređenju života ovih osoba u Republici Srpskoj. Tako su prošle godine Savjet Evrope i njegovi partneri prvi put učestvovali u realizaciji edukacije policijskih službenika_ca iz Republike Srpske o tome kako postupati u slučajevima zločina iz mržnje i govora mržnje prema LGBTI osobama.

Jedan od rezultata saradnje Kvarta s Mrežom žena MUP-a Republike Srpske je izrada udžbenika "Policijska i LGBT: Kriminalistički aspekti", koji će biti korišten za obuku policijskih službenika i službenica. Koncipiran je tako da ukaže na specifičnosti postupanja u slučaju krivičnih djela počinjenih iz mržnje prema LGBTI osobama, s postupcima kriminalističke obrade ovakvih slučajeva u praksi.⁴⁴

Društvena stvarnost u lokalnoj zajednici

Konstantna izloženost homofobiji, bifobiji i transfobiji, kako u svakodnevnicima i nemogućnosti da se žive slobodni i autentični životi tako i u neadekvatnom odgovoru institucija u zaštiti prava LGBTI osoba, ostavlja ozbiljne posljedice na svakog pojedinca. U posljednjih nekoliko godina sve je veći odliv punoljetnih LGBTI osoba u inostranstvo, bilo da se radi o studiranju na stranim univerzitetima ili o potpunom preseljenju. Kao najčešće razloge za ovakvu odluku navode nemogućnost za nošenje sa svakodnevnicom u kojoj moraju kriti svoju seksualnu orijentaciju, ali i nemogućnost da se pronađu adekvatni poslovi koji

⁴⁴ <https://www.mrezazena-muprs.org/senzibilizacija-policijskih-sluzbenika-u-radu-sa-lgbt-populacijom/>

će im obezbijediti finansijsku samostalnost i ponuditi siguran prostor i zaštitu ukoliko se otkrije njihova seksualna orijentacija na radnom mjestu.

Tokom prošle godine Kvart je nastavio kontinuirano pružati usluge psihološkog savjetovanja. Najčešći problemi s kojima su se LGBTI osobe suočavale i dalje su bili poremećaji vezani za promjenu ponašanja usljed promjene životnih okolnosti, depresivna stanja, te savjetovanja zbog nasilja nad njima. Ukupno 42 osobe s područja Bosne i Hercegovine koristile su ove usluge.

Smjernice za djelovanje

1. Potrebno je zagovarati uspostavljanje sigurne kuće za LGBTI osobe na teritoriji Bosne i Hercegovine;
2. Adekvatno procesuirati slučajeve zločina iz mržnje i govora mržnje prema LGBTI osobama, te sankcionisati govor mržnje na internetu kako bi se jačalo povjerenje LGBTI osoba u lokalne institucije (policija/ pravosuđe), te gradila lokalna društvena kohezija i prihvatanje LGBTI osoba;
3. Donijeti zakon o istospolnom partnerstvu koji bi zaštitio istospolne parove koji se trenutno suočavaju s nemogućnošću ostvarivanja porodičnih prava.

DJELOVANJE ORGANIZACIJA ZA PRAVA LGBTI OSOBA U TUZLANSKOM KANTONU

Tuzlanski otvoreni centar (TOC) od svog osnivanja djeluje na osnaživanju LGBTI+ zajednice, predlaganju i zagovaranju inkluzivnih politika i zakonodavstva, kreiranju institucionalne infrastrukturne podrške, senzibilizaciji javnosti i osvajanju javnog prostora, te učestvuje u izgradnji i jačanju lokalne mreže civilnog društva.

Važnost postojanja lokalnih LGBTI organizacija ogleda se u nedostatku političke volje i decentralizovane vlasti u Federaciji Bosne i Hercegovine, zbog čega je adekvatna primjena antidiskriminacijskih regulatornih i normativnih odredbi vrlo spora ili uopšte ne postoji. A ako uzmemo u obzir da LGBTI+ zajednica živi, postoji i radi na svakom području Bosne i Hercegovine, onda razumijemo važnost i potrebu postojanja lokalnih LGBTI organizacija. S tim u vezi, Tuzlanski otvoreni centar usmjeren je u dva harmonizirana pravca: saradnja s javnim

institucijama i organizacijama civilnog društva pomoću koje stvara mrežu podrške LGBTI osobama u Tuzlanskom kantonu i osnaživanje lokalne LGBTI zajednice informisanjem, edukacijom, druženjima, pomoću kojih se stvara siguran i slobodan prostor za lokalnu LGBTI+ zajednicu.

Jedan od strateških ciljeva i pravaca rada Tuzlanskog otvorenog centra za period od 2021. do 2023. godine usmjeren je na unapređenje društvenog i pravnog položaja LGBTI osoba u Tuzlanskom kantonu. Organizacija je 2019. godine uspostavila Lokalnu mrežu podrške LGBTI osobama u TK koju čini 14 različitih institucija i organizacija, a u 2021. godini radilo se na njoj održivosti redovnom komunikacijom s članovima icama, organizacijom bilateralnih sastanaka i edukacija za predstavnike ce lokalnih institucija. Održane su četiri edukacije za lokalne institucije, i to za: Zavod za psihološku i socijalnu zaštitu UKC Tuzla, Komisiju za ljudska prava i slobode Grada Tuzle, Centar za kulturu Tuzla i Službu za opću upravu i društvene djelatnosti Grada Tuzle. Teme edukacija bile su usmjerene prema djelatnostima i potrebama javnih institucija: pravna regulativa ljudskih prava LGBTI osoba, kvir umjetnost i kultura, smjernice za inkluzivni rad sa LGBTI+ osobama i prava transrodnih osoba. U januaru 2021. godine Tuzlanski otvoreni centar potpisao je sporazum o saradnji s Gradom Tuzlom⁴⁵ u kojem se obje strane obavezuju na međusobnu podršku i saradnju. Tuzlanski otvoreni centar nastavlja svojim djelovanjem širiti prostor slobode i ravnopravnosti na području Tuzlanskog kantona.

U svrhu osnaživanja LGBTI zajednice u 2021. godini realizovano je sedam radionica za LGBTI zajednicu. Organizovane su u sigurnom i slobodnom prostoru. U većoj mjeri posvećene su očuvanju mentalnog zdravlja LGBTI osoba koje je narušeno usljed pandemije COVID-19. Tuzlanski otvoreni centar, zahvaljujući Sarajevskom otvorenom centru i Evropskoj uniji, preko projekta „Regionalizacija LGBTI inkluzivne psihosocijalne podrške i pristupa uslugama mentalnog zdravlja u Bosni i Hercegovini“ od sada može svojim LGBTI+ korisnicima_cama usluga pružiti, pored svega, besplatnu psihološku i peer to peer podršku kod naših psihologinja i psihoterapeutkinja.

U javnom prostoru naše zajednice LGBTIQ teme su rijetke ili se ne spominju, što onemogućava građanima i građankama stvaranje realne slike o toj zajednici. Upravo je ovo razlog svakodnevnih predrasuda, diskriminacije, govora mržnje i nasilja koje za posljedicu imaju nanošenje štete u aspektu ekonomskog, socijalnog i psihofizičkog kvaliteta života LGBTI osoba. Zauzimanje medijskog bitno je koliko i zauzimanje javnog prostora. Vidljivost LGBTI tema u medijima ključna je za otklanjanje stereotipa i predrasuda. Društvene mreže postale su snažan alat za

⁴⁵ Dostupno na: <https://grad.tuzla.ba/vijesti/tuzlanski-otvoreni-centar-toc-i-grad-tuzla-potpisali-sporazum-o-saradnji/>

djelovanje na senzibilizaciji građana_ki Tuzlanskog kantona, ali i za podizanje vidljivosti o problemima i potrebama LGBTI zajednice. U 2021. godini djelovalo se obilježavanjem značajnih datuma za LGBTI zajednicu i kreiranjem kampanja na društvenim mrežama, kontinuiranom implementacijom emisija *Tuzlanski otvoreni program*⁴⁶ na JP-u "RTV7" Tuzla, objavljivanjem članaka na društvenim mrežama i reklamnom kampanjom na LED displejima u centru Tuzle.

Tuzlanski otvoreni centar je u 2021. godini izdao prvu knjigu "Pričam ti o duginim bojama: Životne priče queer osoba",⁴⁷ u kojoj su sabrane životne priče LGBTI osoba iz cijele Bosne i Hercegovine s ciljem senzibiliziranja šire javnosti sa životnim pričama ovih osoba.

Pravni okvir i institucionalno djelovanje

Iako se pravni okvir za zaštitu prava LGBTI osoba i osiguravanje njihove jednakosti donekle poboljšao, govor mržnje, diskriminacija i nasilje nad ovom zajednicom i dalje su široko zastupljena pojava u bosanskohercegovačkom društvu.

Ustav Tuzlanskog kantona⁴⁸ u članu 7. propisuje: "U ostvarivanju svojih nadležnosti, Kanton osigurava i provodi sve mjere zaštite ljudskih prava i sloboda utvrđenih Ustavom Bosne i Hercegovine i njegovim aneksima, Ustavom Federacije i njegovim Aneksom i ovim ustavom, vodeći računa o jednakopravnosti svih naroda i građana u Kantonu, općinama i gradovima."

Osiguranje i zaštita ljudskih prava i osnovnih sloboda također je obaveza lokalnih zajednica i lokalnih samouprava u FBiH. Statut Grada Tuzle⁴⁹ (usvojen 2021. godine) u članu 11. Ostvarivanje prava i sloboda propisuje: "Grad će stvarati uslove da građani sa područja Grada u cjelini i na demokratski način ostvaruju sva prava i slobode utvrđene u odredbama člana II A 1. do 7. Ustava Federacije Bosne i Hercegovine i međunarodnim instrumentima sadržanim u Aneksu Ustava Federacije, o čemu će brinuti svi gradski organi, svaki u okviru svoje nadležnosti." Također, Statut Grada Tuzle, član 14. Nadležnosti Grada, stav 2. propisuje: "U vlastite nadležnosti Grada posebno spadaju: osiguranje i zaštita ljudskih prava i osnovnih sloboda u skladu sa Ustavom Bosne i Hercegovine, Federacije Bosne i Hercegovine i Tuzlanskog kantona."

46 https://www.youtube.com/playlist?list=PLLI4xwRfEn6bgAl6HnWnjzmcjcdhAqfV_

47 Dostupno na: <https://www.toc.ba/post/pri%C4%8Dam-ti-u-duginim-bojama-%C5%BEivotne-pri%C4%8De-queer-osoba>

48 <http://www.vladatk.kim.ba/ustav-tk>

49 Dostupno na stranici Grada Tuzle; Gradsko Vijeće – dokument 6, stavka: <https://grad.tuzla.ba/akti-gradskog-vijeca/>

Zakon o principima lokalne samouprave FBiH⁵⁰ u členu 8 propisuje: “U vlastite nadležnosti jedinice lokalne samouprave posebno spadaju: osiguranje i zaštita ljudskih prava i osnovnih sloboda u skladu sa Ustavom”, što je vidljivo i u razlozima za donošenje Statuta Grada Tuzle, Poglavlje I (Opće odredbe, članovi od 1 do 12) u kojem se navodi odnos sa institucijama za ljudska prava.

Iako posjedujemo relativno dobar zakonski okvir da se različiti međunarodni propisi, ustavi i zakoni obavezuju na jednako postupanje, institucije TK i dalje nisu adekvatan sistem podrške svojim LGBTI građanima_kama. Razlog za to je neinformisanost i needuciranost predstavnika_ca javnih institucija za rad s LGBTI osobama. Tuzlanski otvoreni centar je u 2021. godini počeo održavati edukacije za predstavnike_ce javnih institucija u svrhu stvaranja inkluzivnijih praksi unutar javnih institucija prema radu s LGBTI osobama.

U 2021. godini nastavljena je saradnja TOC-a i javnih institucija, naročito preko **Koordinacijske grupe za Strategiju za mlade Grada Tuzle i Partnerske grupe za društveni razvoj Grada Tuzle** koja vrši monitoring implementacije Strategije za razvoj Grada Tuzle do 2026. godine, a ostvarena je i finansijska podrška iz Budžeta Grada za lokalni festival kvir umjetnosti i aktivizma “Kvirhana” u javnim institucijama na području grada.

Krajem 2021. godine u projektu “Pristup pravdi LGBTI osobama u Tuzlanskom kantonu” TOC je napravio javnu politiku i analizu trenutnog Zakona o javnom okupljanju TK.⁵¹ Ovaj dokument će biti isprintan i podijeljen javnim institucijama TK. U njemu se nastoje specificirati sporna zakonska rješenja koja se odnose na Zakon o javnom okupljanju Tuzlanskog kantona, uz napomenu da sve preporuke iz analize, koje se odnose i na ukupnost zakonskih tekstova u ovoj oblasti, i dalje vrijede. Zakon o javnom okupljanju Tuzlanskog kantona predviđa i mogućnost da organizatori poslove osiguranja reda i mira na okupljanju povjere agencijama za osiguranje lica i imovine. Tuzlanski otvoreni centar snosio je troškove organizovanja privatne zaštitarske agencije prilikom festivala kvir umjetnosti i aktivizma “Kvirhana”, i to troškove deset privatnih zaštitara u trajanju od 23 sata, sa ukupno 5.382,00 KM. U konačnici, najveći problem odnosi se na nesrazmjernu podjelu poslova za održavanje javnog reda i mira između policijskih organa i organizatora javnog okupljanja.

50 “Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine”, broj 49/06

51 Dostupno na stranici Ministarstva unutrašnjih poslova TK; zakoni i propisi, stavka 10: <http://mup.tk.ba/zakoni-i-propisi/>

Društvena stvarnost u lokalnoj zajednici

Socijalno distanciranje i samoizolacija u toku pandemije COVID-19 imala je neželjene negativne uticaje na živote LGBTI osoba. Preduga zatvorenost u nesigurnom i često nepodržavajućem prostoru u kojem nisu imale mogućnost da vode autentičan život dovela je do poteškoća s mentalnim zdravljem. Naročito se pokazalo da postoji visoka prijetnja od porodičnog psihičkog i fizičkog nasilja. Tuzlanski otvoreni centar prepoznao je ove teškoće i prepreke i nastojao da ublaži posljedice organizacijom psihoedukativnih radionica za LGBTI zajednicu. Na taj način ojačan je kapacitet LGBTI osoba za suočavanje s teškoćama koje je izazvao krizni period.

Analizom Zakona o javnom okupljanju uočeno je da su izmjene i dopune koje su nastale 2015. godine samo zakomplikovale način ostvarivanja ovog prava. U Zakonu o javnom okupljanju Tuzlanskog kantona odgovornosti organizatora, voditelja i redara daleko su brojnije od odgovornosti nadležnih organa, i one obuhvataju odgovornost za štetu koju počine druge osobe, dužnost čuvanja javnog reda i mira, kao i obavezu osiguranja odgovarajućih mjera medicinske i protupožarne zaštite. Postupak prijave održavanja okupljanja je zahtjevan, uključuje iscrpnu dokumentaciju, potrebu koordinacije s više nadležnih organa, a ne garantuje djelotvornu pravnu zaštitu u slučaju restrikcija nadležnih organa.

U 2021. godini održan je prvi lokalni festival kvir umjetnosti i aktivizma "Kvirhana" u Tuzli. Prijavljen je kao javna priredba Ministarstvu unutrašnjih poslova TK i organizovan je sastanak s predstavnicima policije MUP-a TK u svrhu komuniciranja zaštite posjetitelja. Službenici policije MUP-a TK nisu bili prisutni sve vrijeme trajanja festivala, nego su dolazili po potrebi, i to samo za uzimanje potrebnih podataka od odgovorne osobe za festival.

Iako je festival realizovan bez sigurnosnih prijetnji, još jednom je potvrđena potreba da se mijenja Zakon o javnom okupljanju TK i prakse policije u odnosu na adekvatno osiguranje LGBTI događaja. Sloboda okupljanja i tretman institucija pravde u odnosu na organizacije koje se bave LGBTI pitanjima i promocijom ljudskih prava trebaju biti od posebne važnosti.

Smjernice za djelovanje

1. Uskladiti Zakon o javnom okupljanju TK i prakse policije s međunarodnim pravnim standardima u oblasti adekvatnog osiguranja LGBTI događaja;
2. Raditi s javnim institucijama na edukaciji, senzibilizaciji i informisanju o bitnosti kreiranja inkluzivnih i nediskriminatornih praksi za rad s LGBTI osobama;
3. Jačati kapacitete lokalnih LGBTI organizacija koje pružaju usluge ovim osobama u svrhu poboljšanja njihovog kvaliteta i održivosti;
4. Decentralizovati aktivističke napore i donatorske politike.

RJEČNIK LGBTI POJMOVA⁵²

BISEKSUALNA OSOBA

Osoba koju seksualno i/ili emocionalno privlače osobe oba spola.

COMING OUT (kaming aut)

Sintagma koja potiče od engleske fraze *coming out of the closet* (izaći iz ormara) već se ustaljeno upotrebljava u značenju javnog i otvorenog istupanja vlastite seksualne orijentacije (kod lezbejki, gejeva i biseksualnih osoba), rodnog identiteta (kod trans osoba) i spolnih karakteristika (kod interspolnih osoba). Javlja se u dvije ravni: kao samootkriće i kao (manje ili više) javna obznana drugima. *Coming out* (izlazak iz ormara) je od velikog značaja za LGBTI osobe, jer na taj način javno afirmiše vlastiti identitet, što je veoma važno za psihološko zdravlje i kvalitet života ove manjinske grupe.

DISKRIMINACIJA

Diskriminacija je svako razlikovanje, isključivanje, ograničavanje i svaki oblik stavljanja u nepovoljan položaj osobe ili grupe osoba po nekoj osnovi. Različite su osnove, odnosno karakteristike po kojima se osoba ili grupa osoba dovodi u nepovoljan položaj. Tako se lezbejke, gejevi i biseksualne osobe mogu diskriminirati na osnovu *seksualne orijentacije*, *trans** (između ostalog transrodne i transeksualne osobe) na osnovu *rodnog identiteta* i rodnog izražavanja, a interspolne osobe na osnovu *spolnih karakteristika*. Stoga je jako važno da sve tri osnove (seksualna orijentacija, rodni identitet i spolne karakteristike) budu zakonski prepoznate kao osnove na kojima je zabranjena diskriminacija.

Princip nediskriminacije

Jednak tretman pojedinaca_ki ili grupe, bez obzira na njihove specifične karakteristike. Koristi se da bi se procijenili prividno neutralni kriteriji i prakse koje mogu prouzrokovati efekte koji osobe s tim karakteristikama sistematski stavljaju u nepovoljniji položaj.

HOMOFOBIIJA

Iracionalan strah, netolerantnost i predrasude prema gej muškarcima i lezbejkama. Manifestuje se kao ubjeđenje u superiornost heteroseksualnosti. To ubjeđenje rađa nasilje prema neheteroseksualnim osobama, koje se opravdava uvjerenjem u vlastitu superiornost (i njihovu inferiornost). Nasilje se ogleda u verbalnim i fizičkim napadima, te diskriminaciji.

⁵² Rječnik LGBT pojmova nastao je zajedničkim radom tima Sarajevskog otvorenog centra.

HOMOSEKSUALNA OSOBA

Osoba koju privlače osobe istog spola.

Lezbejka

Žena koju seksualno i/ili emotivno privlače druge žene.

Gay (gej)

Muškarac kojeg seksualno i/ili emotivno privlače drugi muškarci. Može se koristiti i kao pridjev (npr. gej osoba), te se u tom slučaju može odnositi i na muškarce i na žene istospolne orijentacije.

Homoseksualac

Zastarjeli klinički termin za osobe čija je seksualna orijentacija usmjerena prema osobama istog spola, odnosno za osobe koje seksualno i/ili emocionalno privlače osobe istog spola. Termin je neprikladan i mnogi gejevi i lezbejke smatraju ga uvredljivim. Korektniji termini su gej (muškarac)/gejevi i lezbejka.

HOMOSEKSUALIZAM

Zastarjeli klinički termin koji se koristio u medicinske svrhe za označavanje istospolne seksualne orijentacije. Smatra se uvredljivim jer implicira da je homoseksualnost bolest koja se treba liječiti. Imajući na umu da je Svjetska zdravstvena organizacija (WHO) 1990. potvrdila da je homoseksualnost, baš kao heteroseksualnost, prirodna varijacija ljudske seksualnosti, ovaj termin se više ne koristi.

INTERSPOLNE OSOBE

Osobe čije *spolne karakteristike*, uključujući hromozome, gonade i genitalije, odstupaju od tipične, binarne podjele na muška i ženska tijela. Postoje različiti oblici interspolnosti. Osobe se tako po spolu mogu dijeliti na muške, ženske i interspolne. *Interspolne osobe*, kao i muške i ženske osobe, imaju svoju seksualnu orijentaciju i rodni identitet. U prošlosti, ove osobe često su nazivane hermafroditima, ali se ovaj termin smatra diskriminatornim i medicinski u potpunosti neispravnim.

INTERSEKCIONALNOST

Pristup proizašao iz sociološke teorije intersekcionalnosti, koji diskriminaciju analizira kao složen sistem u kome su različiti oblici diskriminacije zasnovani na različitim kategorijama identiteta (roda, pola, rase, klase, seksualne orijentacije, rodnog identiteta). Ovi identiteti su međusobno povezani i utiču jedni na druge, te se i u razmatranjima diskriminacije moraju sagledavati skupa.

LGBTI

Sveobuhvatni pojam koji se koristi kako bi se označile lezbejke, gej muškarci, biseksualne, trans*(rodne) i interspolne osobe. Pojam označava heterogenu skupinu koja se obično imenuje akronimom LGBTI u društvenom i političkom aktivizmu.

LGBTIQ

Skraćenica za lezbejke, gej muškarce, biseksualne, transrodne, transeksualne, interseksualne i queer osobe.

QUEER (kvir)

Queer je ranije u engleskom jeziku korišten kao pogrđan naziv za neheteroseksualne osobe. Ovaj termin su LGBTI zatim preuzele kako bi opisivale same sebe. Neke osobe posebno cijene ovaj termin zato što označava prkos i zato što obuhvata različitost – ne samo gejeva i lezbejki, već i biseksualnih, transrodnih i interseksualnih osoba, a uključuje i heteroseksualne osobe koje sebe vide ili svoj život žive van heteropatrijarhalnih normi.

RODNI IDENTITET

Rodni identitet vezuje se za individualno iskustvo i shvatanje vlastitog spola i roda, što može, ali ne mora odgovarati spolu dodijeljenom pri rođenju. Rodni identitet se, između ostalog, odnosi na lični doživljaj vlastitog tijela, odijevanje i način govora. Osobe čiji je rodni identitet u skladu sa spolom koji mu/joj je dodijeljen pri rođenju nazivaju se *cisrodnim osobama*, a osobe čiji rodni identitet nije u skladu sa spolom koji mu/joj je dodijeljen pri rođenju nazivaju se *trans(rodnim) osobama*. Transeksualne osobe, kao podgrupa transrodnih osoba, osobe su čiji rodni identitet nije u skladu sa spolom koji mu/joj je dodijeljen pri rođenju i koje imaju namjeru da prilagode svoj biološki spol ili su u procesu prilagodbe.

Rodno izražavanje

Vizuelna i vanjska prezentacija svake osobe, koja uključuje karakteristike ličnosti, izgleda i ponašanja koje se u određenoj kulturi i periodu smatraju muževnim ili ženstvenim (dakle, tipičnim za mušku ili žensku društvenu ulogu).

SEKSUALNA ORIJENTACIJA

Emocionalna i/ili seksualna privlačnost ili naklonost, koja može biti prema osobama istog i/ili različitog spola/roda. Obično se koristi klasifikacija na *heteroseksualne* (privlačnost prema osobama različitog spola), *homoseksualne* (privlačnost prema osobama istog spola) i *biseksualne* (privlačnost prema osobama istog i različitog spola) osobe. U pravu u Bosni i Hercegovini često se koriste i termini spolna orijentacija, spolno opredjeljenje, seksualno

opredjeljenje, seksualne preferencije, spolne preferencije, ali se preporučuje termin seksualna orijentacija.

SPOLNE KARAKTERISTIKE

Spolne karakteristike osoba, kao što su hromozomi, gonade i genitalije, znaju odstupati od tipične, binarne podjele na muška i ženska tijela. Osobe se tako po spolu mogu dijeliti na muške, ženske i interspolne. Interspolne osobe stoga mogu biti diskriminisane ili meta krivičnih djela počinjenih iz mržnje i predrasuda zbog svojih spolnih karakteristika.

TRANSRODNA OSOBA

Termin za osobe čiji rodni identitet nije u skladu sa spolom koji im je dodijeljen pri rođenju. Transrodnost obuhvata one osobe koje osjećaju, preferiraju ili biraju da predstave sebe drugačije od očekivanih rodni uloga koje im tradicionalno pripadaju na osnovu spola dodijeljenog pri rođenju, bilo kroz način odijevanja, način govora, manire, kozmetiku ili modifikacije tijela. Između ostalih, transrodnost se odnosi i na osobe koje se ne identificiraju oznakama muško i žensko, zatim transeksualne osobe, transvestite, cross-dressere, arodne, nebinarne, rodno fluidne i druge rodno varijantne osobe. *Transrodni muškarac* je osoba kojoj je pri rođenju dodijeljen ženski spol, ali je njegov rodni identitet muški ili se nalazi negdje na spektru maskulinih rodni identiteta. *Transrodna žena* je osoba kojoj je pri rođenju dodijeljen muški spol, ali je njen rodni identitet ženski ili se nalazi negdje na spektru ženskih rodni identiteta.

Transeksualna osoba

Osoba koja ima jasnu želju i namjeru da promijeni/prilagodi svoj spol, kao i osoba koja je djelimično ili potpuno modificirala svoje tijelo (što uključuje fizičku i/ili hormonalnu terapiju i operacije).

TRANSFOBIJA

Iracionalan strah, netolerantnost i predrasude prema transrodnim osobama.

ZLOČIN IZ MRŽNJE (krivična djela počinjena iz mržnje)

Odnosi se na kaznena djela motivirana predrasudama prema određenoj osobi ili grupi osoba. Zločini iz mržnje uključuju zastrašivanje, prijetnje, oštećenja imovine, zlostavljanje, ubistvo ili bilo koje drugo kazneno djelo, kod kojeg je žrtva postala meta napada zbog stvarne ili pretpostavljene seksualne orijentacije, rodni identiteta ili spolni karakteristika, ili je žrtva povezana, pripada, podržava ili je član_ica neke LGBTI grupe.

Politički sistem Bosne i Hercegovine

Politički sistem Bosne i Hercegovine veoma je kompleksan i asimetričan. Bosna i Hercegovina se sastoji od 13 federalnih jedinica. Administrativno se dijeli na dva entiteta (Federacija BiH i Republika Srpska) i Brčko distrikt. Republika Srpska je unitarno uređena i podijeljena samo na opštine i gradove, dok se Federacija BiH sastoji od deset kantona, koji se opet, svaki pojedinačno, dijele na najmanje tri opštine/grada. Odgovornost i odnosi između institucija države, entiteta i Brčko distrikta regulisani su Ustavom BiH, ali se u dnevopolitičkom životu često susrećemo s različitim tumačenjima ovih odredbi, što direktno utiče na (ne) donošenje i (ne) provođenje zakona i drugih javnih politika (strategije/akcioni planovi).

Država i oba njena entiteta imaju svoje ustave, kao i različite upravne i političke sisteme. Brčko distrikt ima zaseban upravni sistem i vlastiti Statut kao najviši pravni akt, ali je po nadležnostima skoro izjednačen s entitetima. Zakoni i druge javne politike od značaja za unapređenje ravnopravnosti LGBTI osoba su u nadležnosti države, entiteta, kantona i Brčko distrikta. Ova kompleksnost ukazuje na potrebu za koordinisanim pristupom te za razvijanjem kapaciteta i podizanja svijesti o potrebama LGBTI osoba na svim ovim nivoima vlasti. Rad na unapređenju ravnopravnosti LGBTI osoba ne smije biti samo u nadležnosti odabranih institucija na nivou države i entiteta, nego je izrazito važno da i druge institucije, naročito na nivou kantona i Brčko distrikta, poduzimaju mjere kako bi se ukinula sistemska diskriminacija LGBTI osoba, te radilo na unapređenju ravnopravnosti LGBTI osoba.

Na **državnom nivou** postoji tročlano Predsjedništvo čiji_e se članovi_ce, jedan_na Bošnjak_inja, jedan_na Hrvat_ica i jedan_na Srbin_Srpkinja, rotiraju svakih osam mjeseci u predsjedavanju ovom institucijom. Izvršnu vlast čini Vijeće ministara s jednim_om predsjedavajućim_om i devet ministarstava. Državne institucije odgovorne su za vanjsku, finansijsku i monetarnu politiku, nadzor i upravljanje granicama, vanjsku trgovinu, imigracije, izbjeglice te regulaciju azila. Jedno od ministarstava unutar Vijeća ministara BiH je Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice, u okviru kojeg djeluje Agencija za ravnopravnost spolova BiH. Ovo Ministarstvo i sama Agencija od velike su važnosti za unapređenje ljudskih prava LGBTI osoba. Na nivou BiH djeluje i Institucija ombudsmena za ljudska prava BiH, koja je sa svoja tri ombudsmena_ke nadležna_e za cijelu BiH i za sve nivoe vlasti. Po Zakonu o zabrani diskriminacije Institucija ombudsmena je ujedno i tijelo nadležno za pitanja ravnopravnosti (*equality body*). Zakonodavna

vlast (Parlamentarna skupština) je dvodomna, donji dom je Predstavnički dom, a gornji Dom naroda. U okviru Parlamentarne skupštine postoji Komisija za ostvarivanje ravnopravnosti spolova unutar Predstavničkog doma, dok u Domu naroda funkciju specijalizovanog radnog tijela za ravnopravnost spolova preuzima Ustavna komisija. Neki od ključnih zakona za LGBTI osobe, kao što su zakoni o zabrani diskriminacije, ravnopravnosti spolova, o strancima i o azilu, u nadležnosti su države.

Oba entiteta imaju jednog_u predsjednika_cu i dva_ije zamjenika_ce predsjednika_ce. Vlade entiteta imaju jednog_u premijera_ku i 16 ministara_rica. Iako pozicije gornjih domova nisu jednake u političkom sistemu Republike Srpske i Federacije BiH, može se pojednostavljeno reći da i entiteti imaju dvodomne parlamente s jednim predstavničkim domom i jednim domom naroda. Entitetski parlamenti imaju parlamentarna radna tijela za ljudska prava i za ravnopravnost spolova/jednake mogućnosti. U okviru izvršne vlasti funkcionišu i gender centri, vladine institucije za unapređenje ravnopravnosti spolova, koji igraju ključnu ulogu u koordinaciji entitetskih institucija kada su u pitanju ljudska prava LGBTI osoba, s obzirom na to da ne postoje entitetske institucije specijalizirane za ljudska i/ili manjinska prava. Npr. radno zakonodavstvo, krivično zakonodavstvo vezano za krivična djela počinjena iz mržnje i porodično zakonodavstvo u nadležnosti su entiteta.

Kantonima unutar Federacije BiH (njih deset) zagarantovana je suštinska autonomija. Kantoni imaju svoje vlade i svoje jednodomne parlamente. Iako su kantoni treći nivo vlasti odozgo, oni imaju status federalnih jedinica te tako imaju vlastite nadležnosti (kao što su obrazovanje na svim nivoima, zapošljavanje, zdravstvo), za koje donose zakone i druge javne politike. Iako je Federacija BiH nadređena kantonima, kantoni nekad donose propise koji su u suprotnosti s propisima Federacije ili naprosto ne provode postojeće propise Federacije BiH. Kantoni nemaju urede/institucije za ravnopravnost spolova i/ili ljudska prava unutar svojih vlada, a samo dva kantona imaju koordinacione odbore za ravnopravnost spolova (radnu grupu koja se sastoji od predstavnika_ca različitih ministarstava). Kantoni gotovo uopšte ne poduzimaju samostalno nikakve koordinisane mjere za unapređenje ljudskih prava LGBTI osoba.

Brčko distrikt, iako predstavlja oblik lokalne zajednice, faktički je, po svojim nadležnostima, izjednačen s entitetima. Distriktom upravlja gradonačelnik koji predsjedava Vladom Brčko distrikta s deset odjela. Zakone i ostale propise donosi Skupština Brčko distrikta. Brčko distrikt nema ured/instituciju za ravnopravnost spolova i/ili ljudska prava unutar svoje vlade, dok unutar Skupštine Brčko distrikta djeluje Komisija za ravnopravnost spolova. Institucije distrikta nisu poduzimale nikakve mjere za unapređenje ljudskih prava LGBTI osoba do sada.

Najviše sudske instance su tri ustavna suda, po jedan za svaki entitet te jedan na državnom nivou. Zbog prirode političkog sistema, Bosna i Hercegovina nema vrhovni sud. U entitetima postoje prvostepeni i apelacioni sudovi te vrhovni sudovi entiteta. Brčko distrikt ima vlastiti osnovni i apelacioni sud. Policija je pod nadležnošću entiteta i Brčko distrikta, dok unutar Federacije postoji i deset kantonalnih policija koje svoje nadležnosti dijele s entitetskom policijom.

O Sarajevskom otvorenom centru

Sarajevski otvoreni centar (SOC) radi na unapređivanju ljudskih prava, posebno položaja i ljudskih prava LGBTI osoba i žena u Bosni i Hercegovini, i to interpretacijom, predstavljanjem i zastupanjem autentičnih iskustava osoba koje trpe kršenja ljudskih prava i neravnopravan položaj te zagovaranjem pravnih, političkih, ekonomskih, socijalnih i kulturnih promjena u svim oblastima života.

Ovdje ćemo istaći samo neka postignuća koja se odnose na ravnopravnost LGBTI osoba i žena. Pored psihosocijalnog i pravnog savjetovanja, nastavili_e smo voditi jedini LGBTI medij u državi – portal www.lgbti.ba. Organizovali_e smo treninge: za policiju, tužilaštva i sudove, s fokusom na teme zločina iz mržnje, govora mržnje i primjene antidiskriminacionog prava; za medicinske stručnjake istručnjakinje i zdravstvene radnike i radnice, s fokusom na trans specifičnu i trans inkluzivnu prilagodbu spola; za LGBTIQ zajednicu. Intenzivno smo radili na stvaranju lokalne institucionalne mreže podrške LGBTI osobama u Kantonu Sarajevo, unapređenju regulacije biomedicinski potpomognute oplodnje u Federaciji BiH, pravima radnica u vezi s diskriminacijom na osnovu spola i porodijskog odsustva, uvođenju rodno senzitivnog jezika u parlamente i univerzitete, usvajanju i implementaciji kantonalnih gender akcionih planova, ali i podizanju svijesti o rodno zasnovanom nasilju u BiH.

Tokom proteklih godina nekoliko naših zakonodavnih i policy inicijativa ušlo je u vladinu ili parlamentarnu proceduru. Naš zagovarački fokus usmjerili smo na pitanja politika za ravnopravnost žena i LGBTI osoba u BiH, na pitanja reproduktivnih prava žena i muškaraca, roditeljstva u kontekstu usklađivanja privatnog i poslovnog segmenta života, slobode okupljanja LGBTI osoba i unapređivanja institucionalnog okvira za zaštitu od nasilja i diskriminacije, te namjeravamo nastaviti rad na pitanjima koja se tiču transrodnih osoba, interspolnih osoba, istospolnih zajednica, njihove društvene inkluzije, ali i položaja LGBTI osoba u obrazovanju, zdravstvu, radu i zapošljavanju.

Provodili smo i medijske kampanje koje su dosegle preko milion bh. građana i građanki, a organizovali smo i LGBTI filmski festival Merlinka koji od 2021. godine postaje lokalni festival Kvirhana, u saradnji s Tuzlanskim otvorenim centrom.

Više o našem radu možete pronaći na www.soc.ba.

Ova publikacija izlazi u okviru edicije Ljudska prava, koju objavljuje Sarajevski otvoreni centar.

Urednica i urednik

Emina Bošnjak (Zenica, 1983) direktorica je Sarajevskog otvorenog centra, feministkinja i aktivistkinja. Radi na upravljanju organizacije, godišnjem narativnom i finansijskom izvještaju organizacije, pripremi i izvršavanju državnih i međunarodnih akcija zagovaranja te produkciji godišnjih izvještaja o ženskim i LGBTI ljudskim pravima. Emina je aktivna i na polju izgradnje kapaciteta organizacija civilnog društva u BiH za rad na ljudskim pravima LGBTI osoba.

Kontakt: emina@soc.ba

Darko Pandurević (Sarajevo, 1991) od 2021. godine rukovoditelj je programa i zagovaranja u Sarajevskom otvorenom centru, gdje je do početka 2022. vodio i pravno savjetovanje za LGBTI osobe. U rad SOC-a uključen je od 2015. godine, prvo kao volonter na LGBTI programu, a onda kao projektni asistent na koordiniranju rada Inicijative za monitoring evropskih integracija u BiH. Fokus rada i interesa u SOC-u do sada su mu bila ljudska prava LGBTI osoba, pravno savjetovanje LGBTI osoba, sudjelovanje na istraživanju i izmjeni postojećih propisa te edukativnim aktivnostima o pravima LGBTI osoba. Završio je Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu.

Kontakt: darko@soc.ba

Autori_ce

Delila Hasanbegović Vukas (Sarajevo, 1991) koordinatorica je programa u Sarajevskom otvorenom centru. Bavi se zagovaranjem za adekvatan pristup trans i međuspolnih osoba zdravstvenoj i pravnoj zaštiti u Bosni i Hercegovini. Također, koordinira zagovaranje ravnopravnosti spolova u području ekonomskih i socijalnih prava, kao i seksualnih i reproduktivnih prava u BiH. Završila je Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu.

Kontakt: delila@soc.ba

Jozo Blažević (1986) koordinator je programa u Sarajevskom otvorenom centru, gdje radi na obuci i senzibilizaciji policijskih službenica_ka te predstavnica_ka pravosuđa, na pitanjima diskriminacije i krivičnih djela počinjenih iz mržnje prema LGBTI osobama, ali i drugim marginaliziranim društvenim grupama u BiH. Radio je na uspostavljanju lokalne mreže podrške LGBTI osobama u Kantonu Sarajevo, koja uključuje predstavnice_ke pravosuđa, ali i institucija socijalne i zdravstvene zaštite.

Kontakt: jozo@soc.ba

Amil Brković (Mostar, 1995) pravni je savjetnik i koordinator programa u Sarajevskom otvorenom centru. Pruža usluge pravnog savjetovanja LGBTI osobama. Vršiti monitoring kršenja ljudskih prava LGBTI osoba. Koordinira strateške parnice SOC-a. Bavi se zagovaranjem prava istospolnih parova i generalnim unapređenjem pravnog položaja LGBTI osoba u BiH. Koordinira edukacije pravosudne zajednice o ljudskim pravima LGBTI osoba u BiH. Završio je Pravni fakultet Univerziteta Džemal Bijedić u Mostaru kao najbolji student generacije.

Kontakt: amil@soc.ba

Dina Bajrektarević (Tuzla, 1997) diplomirala je na Edukacijsko-rehabilitacijskom fakultetu na Univerzitetu u Tuzli. Dugogodišnja je feministkinja i aktivistkinja za ljudska prava. Uključena je u rad Tuzlanskog otvorenog centra na polju zagovaranja i lobiranja od 2016. godine. Radila je kao rukovoditeljica programa Tuzlanskog otvorenog centra do 2021. godine, a trenutno je angažovana na poziciji izvršne direktorice Tuzlanskog otvorenog centra.

Kontakt: dina@toc.ba

Branko Ćulibrk (Prijedor, 1986) diplomirao je biologiju na Prirodno-matematičkom fakultetu Univerziteta u Banjaluci. Dugogodišnji je mirovni aktivista i borac za ljudska prava LGBTI osoba u BiH. Trenutno obavlja funkciju izvršnog direktora Centra za mlade Kwart Prijedor. U saradnji sa Sarajevskim otvorenim centrom učestvovao je u izradi nekoliko istraživanja vezanih za LGBTI prava.

Kontakt: brzibranko@gmail.com, kvartprijedor@gmail.com

